

Jelena STANIĆ
jelstanic@gmail.com

Laura ŠAKAJA, Lana SLAVUJ
Geografski odsjek, Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu
lsakaja@geog.pmf.hr, lslavuj@geog.pmf.hr

Preimenovanja zagrebačkih ulica i trgova

SAŽETAK

Članak se bavi promjenama uličnoga nazivlja u gradu Zagrebu. U prvome se dijelu rada na primjeru gradske četvrti Donji grad analiziraju dijakronijske promjene uličnoga nazivlja počevši od prvoga sustavnog imenovanja ulica 1878. Analiza službenih promjena naziva ulica tijekom zagrebačke povijesti rezultirala je izdvajanjem pet razdoblja ideološki motiviranih imenovanja/preimenovanja: 1. razdoblje modernizacije Hrvatske, kada je provedeno prvo službeno imenovanje, s izraženom tendencijom politizacije i nacionalizacije gradskoga krajolika, 2. razdoblje Kraljevine SHS/Jugoslavije, kada se u nazive ulica ugrađuju simboli nove monarhije, ideje zajedništva Južnih Slavena, slavenofilstva i proslavenske geopolitičke orijentacije, ali pritom i dalje prilikom imenovanja najprisutnija ostaje nacionalna ideja, 3. razdoblje NDH, s dekanonizacijom znakova jugoslavenske monarhije i južnoslavenske orijentacije te referiranjem na ustaški te njemački nacistički i talijanski fašistički pokret, 4. razdoblje socijalizma, s ugradnjom ideala i heroja radničkoga pokreta i Narodnooslobodilačke borbe u kanonski sustav i 5. razdoblje nakon demokratskih promjena 1990., kada se gotovo svi znakovi socijalizma i komunističke/antifašističke borbe brišu, a izrazito je prisutan proces ugradnje novih referenci na staru nacionalnu kulturnu i povijesnu tradiciju. Završni dio članka bavi se javnim diskusijama vezanima uz odabir lokacije trga po imenu prvoga predsjednika nezavisne Hrvatske Franje Tuđmana. Analiza javne polemike pokazuje dva suprotstavljena diskursa: desne političke opcije, koja se zalaže za središnju poziciju trga, a odabrani prostor smatra »neadekvatnim i nedefiniranim«, »nedovoljno dostojnim mjestom«, »običnom ledinom«, »neuređenim parkom«, te lijeve političke opcije, koja odabrani prostor trga predstavlja kao »drugo srce grada«, »najljepši«, »najveći i najreprezentativniji trg«. Diskusija o Trgu Franje Tuđmana u radu se interpretira kao odraz simbolične snage prostora i lokacije.

KLJUČNE RIJEČI: ulično nazivlje, Zagreb, Trg Franje Tuđmana, postsocijalizam

1. UVOD: PORUKA U KRAJOLIKU

Krajolici nastaju kao proizvodi određenih kultura, odnosno kao opipljivi produkti ljudskoga djelovanja. Zasićeni su različitim značenjima, pa je iz njih moguće saznati mnogo o kulturi koja ih je oblikovala. Odnos čovjeka i krajolika nije

jednostran, jer koliko ljudi mijenjaju i djeluju na krajolik koji nastanjuju toliko i krajolik ima moć djelovati na ljude. Utjecaj krajolika na oblikovanje ljudskih života usmjerivan je umnogome namjerom određenih struktura moći da kontroliraju javni prostor i s pomoću njega realiziraju svoja uvjerenja i ciljeve (vidi Cosgrove, 1984; Duncan, 1990; Duncan i Duncan, 1988; Lewis, 1979; Mitchell, 2000, 2008, 2002). Tu tvrdnju potvrđuje činjenica da sve radikalne promjene vlasti rezultiraju korekcijama u krajoliku (Azaryahu, 1999). Političke elite, ako su svjesne simboličnog potencijala krajolika, prilikom dolaska na vlast nastoje zamijeniti simbole prethodnih autoriteta vlastitima. Političke elite određuju službene verzije povijesti, odnosno odabiru one činjenice iz prošlosti koje su im korisne u sadašnjosti, dok druge nastoje izbrisati, kako iz kolektivnoga pamćenja tako i iz fizičke okoline (Graham, Ashworth i Tunbridge, 2000). Ulično nazivlje jedno je od takvih simbola koji doživljava velike promjene nakon društveno-povijesnih prevrata (Light, Nicolae i Sudit, 2002; Azaryahu, 1997; Azaryahu i Kook, 2002; Pinchevski i Torgovnik, 2002; Yeoh, 1992, 1996; Mayers, 1995; Kearns i Berg, 2002; Mac Aodha, 1989; Robinson i Pobrić, 2006; Jelić i Klemenčić, 1990; Rihtman-Auguštin, 2000; Kodrnja, 2006; Crljenko, 2006; Letica, 2007). Uloga uličnoga nazivlja dvostruka je, odnosno njegovo je značenje istovremeno denotativno i konotativno (Pinchevski i Torgovnik, 2002). Na jednoj razini služi kao orijentir u prostoru, a na drugoj je nositelj simbolične poruke »u službi« propagiranja vladajuće ideologije. Najveća prednost uličnoga nazivlja pred drugim komemorativnim simbolima poput spomenika, memorijalnih centara ili muzeja jest njegova sveprisutnost i lišenost osjećaja uzvišenosti (Azaryahu i Kook, 2002: 199). Ulice pripadaju u svakodnevnu sferu »običnih« stanovnika (Azaryahu i Kook, 2002) te ih stoga karakterizira mogućnost prijenosa poruke na vrlo senzibilan, gotovo neprimjetan i podsvjestan način. Iako na prvi pogled trivijalne i beznačajne prema drugim medijima, poput televizije ili novina, ulice su snažno sredstvo u simboličnoj izgradnji kolektivnoga ili nacionalnog identiteta. Michael Billig upotrijebio je izraz »banalni nacionalizam« za način kojim se putem ulica, poštanskih maraka ili novčanica na simbolični, a istovremeno banalni način reproducira nacionalizam (Billig, 1995).

Kada je proces povezivanja ljudi s teritorijem završen, odnosno kada je nacionalni identitet dovoljno ustaljen da se uzima kao činjenica koja je sama po sebi razumljiva, prestaje potreba za simboličnom konstrukcijom identiteta (Zelinsky, 1986). Osjećaj sigurnosti pripadnika određene države dovoljno je snažan, pa nestaje reprodukcija nacionalizma kroz nositelje simbola poput ulica. Primjerice imućniji stanovnici Izraela, koji su već nekoliko generacija prisutni u toj zemlji, za ulice u svojim četvrtima odabiru potpuno apolitične nazive (Pinchevski i Torgovnik, 2002). Slično je u svojim istraživanjima pokazao i Zelinsky na primjeru SAD-a (Zelinsky, 1986). No u trenucima formiranja nove države, kao što je slučaj s Hrvatskom, do-

lazi do svjesnog jačanja povezanosti i koherentnosti unutar društvenih struktura izravnim, kao i manje očitim mjerama izgradnje kolektivnog identiteta.

Konstrukcija osjećaja pripadnosti istoj skupini, odnosno nacionalnom identitetu, zahtijeva čvrste temelje na kojima će zajedništvo počivati. Temelj za izgradnju nacionalnog identiteta može se potražiti u »povijesnoj riznici«, odnosno prošlosti (Crang, 1998). Ako osnove za izgradnju kolektivnog identiteta u prošlosti nema, povijesna se baština može selektivno upotrijebiti, a ponekad čak i izmisliti. No zajednička je povijest nužna jer predstavlja integralni dio nacionalnog identiteta definirajući tko mi zapravo jesmo (Azaryahu i Kook, 2002). Drugim riječima, kolektivna povijest predstavlja zajedničku biografiju koja nadilazi biografiju pojedinca (Azaryahu i Kook, 2002). Ne začuđuje stoga što je prilikom promjena ili svrgavanja ideologija čest povratak na stare vrijednosti koje predstavljaju trajan dokaz postojanja i vrijednosti. Takav se povratak očituje, između ostaloga, i u uličnome nazivlju. Kanonizaciju, odnosno rekanonizaciju određenih simbola često prati i dekanonizacija drugih simbola koja se očituje uklanjanjem nepoželjnih elemenata iz kulturnoga pejzaža, uključujući i preimenovanja ulica.

Procesi preimenovanja ulica otvaraju nove debate oko komemoriranja poželjnih vrijednosti unutar »semiosfere« (Lotman, 2000). Odluke o tome što i koga komemorirati idu zajedno s odlukama kamo locirati određene memorije u kulturnom pejzažu. Očigledno su neka mjesta komemoracije u prostoru percipirana dostojnijima i vrednijima od drugih. Duljina ulica, njihov položaj unutar grada ili frekventnost pridonose ugledu osobe čije ime nose (Azaryahu, 1999). Stoga najvažnije i najuglednije osobe iz vladajućega kanona vrijednosti dobivaju ulicu na najboljem položaju unutar gradskog tkiva. Problem nastaje kada su takva glavna mjesta unutar gradske strukture već zauzeta nekim, također vrijednim simbolom (Azaryahu, 1999). Stoga svaki proces preimenovanja postaje, putem određivanja mjesta ugradnje simbola, ujedno i procesom valorizacije pojedinih elemenata kolektivnoga pamćenja. Ulično je nazivlje prema tome odličan izvor za iščitavanje službenih gledišta na kulturno-povijesno naslijeđe dotičnoga naroda i mjesta koje u njima zauzimaju pojedine ideologije, događaji i osobe.

2. METODOLOGIJA, CILJ I DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA

U posljednjih tridesetak godina napisan je znatan broj znanstvenih radova koji se bave temom uličnoga nazivlja. Zanimanje za tu problematiku dolazi iz tri glavna izvora. Kao prvo, raspad velikih kolonijalnih sustava i konzekventno promišljanje razdoblja kolonijalizma te rastući znanstveni interes za pitanja moći, otpora i njihovih reprezentacija nadahnuli su niz znanstvenih radova o

kontroverznom onomastikama u bivšim kolonijama (vidi Myers, 1995; Kearns i Berg, 2002), uključujući i radove o uličnom nazivlju (Yeoh, 1992, 1996).

Drugi plodan izvor zanimanja za nazive ulica jesu etnički prijeponi. Ulična onomastika odražava nacionalne i lokalne osjećaje i ciljeve. Ona je jedan od mehanizama simboličnog razgraničavanja etničkih skupina, manipuliranja njihovim kolektivnim pamćenjem. Stoga su među danas već brojnim radovima o simboličnoj konstrukciji nacionalnih identiteta svoje mjesto našli i radovi koji se bave nazivljem ulica u etnički podijeljenim područjima poput Izraela (Azaryahu i Kook, 2002; Pinchevski i Trgovnik, 2002), Irske (Mac Aodha, 1989) i BiH (Robinson i Pobrić, 2006).

Treći poticaj proučavanju ulične onomastike vezan je uz promjene društveno-političkog sustava u zemljama Istočne i Jugoistočne Europe. Napuštanje socijalističke ideologije te izgradnja novih postsocijalističkih identiteta bili su popraćeni revalorizacijom predsocijalističke i socijalističke prošlosti i naslijeđa. Među odrazima i mehanizmima takva ponovnoga čitanja povijesti bila su i brojna preimenovanja ulica i trgova u postsocijalističkim gradovima. Od radova koji se bave tom tematikom valja izdvojiti članak Maoza Azaryahua što analizira politike imenovanja ulica Istočnoga Berlina u postsocijalističkome razdoblju (1997) te rad Lighta, Nikolae i Suditu (2002) koji se bavi uličnom nomenklaturom u Rumunjskoj socijalističkoga doba i pritom rekonstruira ulogu ulica kao simbola sa svrhom legitimiranja i institucionaliziranja ideologije revolucionarnoga socijalizma.

U Hrvatskoj su se uličnim nazivljem bavili Jelić i Klemenčić (1990), Rihman-Auguštin (2000), Crljenko (2006), Kodrnja (2006) i Letica (2007). Interes za tu tematiku u Hrvatskoj potaknut je ponajprije radikalnim promjenama vladajuće ideologije u devedesetim godinama 20. stoljeća. No i činjenica da je tijekom svoje povijesti Hrvatska pripadala različitim političko-društvenim tvorvinama čini je svakako zanimljivim supstratom za proučavanje sukcesivnih promjena ulične onomastike.

Raspon analitičkih pristupa proučavanju uličnoga nazivlja velik je. Na jednom su polu detaljne statističke analize imena ulica (Bar-Gal, 1989), a na drugome interpretativne studije ulica kao konstruiranih »tekstova identiteta« smještenih unutar određenih povijesnih i političkih konteksta (Azaryahu i Kook, 2002). Ipak, niz autora kombinira oba pristupa te podatke o imenovanjima ulica dobivene strogim numeričkim analizama povezuje s kontekstima pojedinih procesa imenovanja (Alderman, 2000, 2003; González i Murphy, 1997; Light, Nikolae i Suditu, 2003; Yeoh, 1992). Takva se istraživačka strategija koristi i u našem radu.

Cilj je ovoga rada analiza promjena uličnoga nazivlja u gradu Zagrebu. Članak se sastoji od tri dijela. U prvome se dijelu na primjeru gradske četvrti Donji grad analiziraju dijakronijske promjene uličnoga nazivlja, počevši od prvoga sustavnog imenovanja ulica 1878. U drugome se detaljnije istražuje struktura promijenjenih naziva zagrebačkih ulica u tranzicijskom razdoblju nakon formiranja samostalne države. Treći dio članka bavi se političkim diskursima vezanima uz odabir lokacije trga koji bi se nazvao po prvome predsjedniku nezavisne Hrvatske Franji Tuđmanu.

Za potrebe istraživanja o preimenovanjima ulica analizirani su planovi grada Zagreba iz različitih razdoblja, podaci Zavoda za katastar i geodetske poslove grada Zagreba te relevantna arhivska građa. Za analizu javne polemike o Trgu Franje Tuđmana upotrijebljena je novinska građa te prijepis teksta televizijske emisije *Otvoreno*.

3. PROMJENE ULIČNE TOPONIMIJE GRADSKJE ČETVRTI DONJI GRAD OD 1878.

Današnja četvrt Donji grad proteže se od Kvaternikova trga i Heinzelove ulice na istoku do Ulice Republike Austrije na zapadu, odnosno Ilice, Trga bana Jelačića, Jurišićeve i Vlaške ulice na sjeveru do željezničke pruge na jugu. Veliki dio njezina prostora čini urbanističko-arhitektonska cjelina planirana, uobličena i sagrađena u drugoj polovini 19. st. i na početku 20. st. te je stoga prostor između Ilice i željezničke pruge, Draškovićeve ulice i Ulice Republike Austrije od 1962. zaštićen kao kulturna spomenička baština (Knežević, 2006).

U prvim fazama razvoja grada većina zagrebačkih ulica nosila je nazive koje su im dali njihovi stanovnici ili stanovnici čitavog mjesta (npr. Krvavi most, Opatovina, Visoka ulica itd., odnosno Ilica u Donjem gradu). Poslije se u proces imenovanja uključuje i općinska administracija nastojanjem da svaka ulica i trg dobiju stalno ime. Prihvaćaju se stari pučki nazivi, a novi se formiraju prema starome (pučkom) obrascu – ulice i trgovi nazivaju se ponajviše po orijentiru – istaknutom objektu koji se u njima nalazi (npr. Kazališna ul., Samostanska ul., odnosno Bolnička ul., Tesarska ul., Klesarska ul. u Donjem gradu) ili po toponimu (odnosno hidronimu) – mjestu ili objektu do kojega vode (npr. Gračanska cesta, odnosno Savska cesta u Donjem gradu). Takve ulice imaju prije svega orijentacijsko obilježje. Tek u drugoj polovini 19. stoljeća ulice i trgovi počinju se nazivati imenima znamenitih i zaslužnih ljudi. Prvi je u Zagrebu tu čast dobio ban Jelačić. Još za njegova života, 1850., današnji glavni gradski trg nazvan je njegovim imenom, što dovoljno govori o popularnosti i važnosti bana Jelačića u tadašnjemu društveno-političkom životu. Do 1878., kada je provedeno prvo sustavno imenovanje zagrebačkih ulica, bilo je

samo sedam takvih ulica, trgova i šetališta: Strossmayerovo šetalište na Gornjem gradu, Jelačićev trg, Gundulićeva ul., Kukovićeve ul., Nikolićeva ul., Ul. Marije Valerije i Zrinski trg u Donjem gradu.¹

3.1. Preimenovanja iz razdoblja Mažuranićevih reformi – prvo zakonsko imenovanje ulica

U promjenama uličnoga nazivlja Zagreba, pa tako i četvrti Donji grad, možemo izdvojiti razdoblja opsežnih preimenovanja ulica. Prvim takvim razdobljem može se smatrati ono Mažuranićeve modernizacije Hrvatske. Među brojnim građanskim reformama i novim zakonskim regulativama kojima se u godinama Mažuranićeva banovanja nastojalo urediti sve sfere i oblike ljudske djelatnosti bilo je i prvo zakonsko imenovanje zagrebačkih ulica provedeno 1878. Utemeljiteljem modernog nazivlja u Zagrebu smatra se August Šenoa, koji je kao gradski senator dobio zadaću da dodijeli nova imena zagrebačkim ulicama (Ježić, 1964).

Dakle prvo zakonsko imenovanje zagrebačkih ulica provedeno je u doba Mažuranićevih reformi. Tada je Gradsko zastupstvo donijelo odluku o imenovanju i preimenovanju ulica i trgova. Prvo službeno imenovanje obuhvaćalo je dva bitna procesa:

- imenovanje dotad bezimernih ulica, stuba, cesta i prolaza (uglavnom je riječ o ulicama izvan gradskog središta; nove ulice najčešće dobivaju ime prema mjestima, institucijama, zgradama i sl. u smjeru kojih se pružaju: npr. Bukovačka cesta, Sudnička ul., Vinogradska cesta, Željeznička ul.)
- preimenovanja – pojedine ulice i predjeli dobili su nova imena. Primjećuje se da ulice s orijentacijskim karakteristikama nestaju u korist osobnih imena, što je bilo u skladu s načelima koja je donijelo Gradsko zastupstvo. Uglavnom je riječ o ulicama u središtu grada ili u neposrednoj blizini gradskoga središta.

Od 46 ulica imenovanih ili preimenovanih u to doba, 16 ih je dobilo naziv po zaslužnim osobama.² U Donjem gradu, koji se tada gradio i oblikovao, proces politizacije i nacionalizacije krajolika bio je vrlo očit. Preimenovanjima 1878. u Donjem gradu nestaju Tesarska, Klesarska, Stara Laška, Bolnička, Puževa, Voćna, Svilarška i Vrtlarska, a pojavljuju se Berislavićeva (bivša Tesarska), Draškovićeva (bivša Stara Laška), Gjorgjićeva, Frankopanska (dio Savske), Gajeva (bivša Bolnička), Jurišićeva (bivša Puževa), Kačićeva, Katančićeva (bivša Voćna), Preradovićeva (bivša Svilarška), Medulićeva i Palmotićeva (bivša Vrtlarska).³ Iz karte sastavljene nakon

¹ Prema: *Ulice, ceste, trgovi i šetališta...* (1929) i *Zagrebački leksikon* (2006).

² Prema: *Ulice, ceste, trgovi i šetališta...* (1929).

³ Prema: *Digitalizirana zagrebačka baština*.

službenih preimenovanja 1878. vidimo da je oko 50 posto ulica Donjega grada u to vrijeme nosilo ime osoba valoriziranih po javnom (političkom ili kulturnom) angažmanu te doprinosu nacionalnoj povijesti i baštini (vidi tablicu u prilogu). Zanimljivo je da su po imenima znamenitih ljudi nazivane ulice pretežno u središnjim dijelovima grada, dok su na periferiji one i dalje imenovane »po starom sistemu«, tj. po orijentirima (zgradama i drugim objektima koji se u njima nalaze) ili toponimima (mjestu prema kojem vode).

Nakon stanke do 1896., opet je počelo imenovanje ulica u većem opsegu, izazvano jačim razvojem grada, te je trajalo do Prvoga svjetskog rata. Na prostoru Donjega grada valja spomenuti dva značajna preimenovanja iz toga vremena. Trg ispred Glavnoga željezničkog kolodvora (današnji Trg kralja Tomislava) 1895. nazvan je po caru Franji Josipu I. Taj je trg već tada činio dio urbanistički i estetski najdotjeranijeg dijela Donjega grada (tzv. Zelene potkove) te se ime najmoćnije osobe u Monarhiji i više nego dobro uklapalo u navedeni prostor. Zanimljivo je da osim kratke ulice uz Trg bana Jelačića, nazvane 1866. po austrijskoj nadvojvotkinji i kćeri Franje Josipa Mariji Valeriji (današnja Praška), u to vrijeme više nijedna ulica Donjega grada nije simbolizirala austrougarsku vladavinu. Prilikom brojnih imenovanja 1896. pojavio se i Trg bana Khuena Héderváryja, što se dogodilo tijekom njegova banovanja.

U imenovanjima s kraja 19. i početka 20. stoljeća i dalje možemo pratiti tendenciju smanjenja broja orijentira i toponima u nazivima ulica, a povećanja istaknutih osoba. Do Prvoga svjetskog rata u Zagrebu je postojalo već 70 ulica i trgova nazvanih imenima znamenitih i zaslužnih osoba.⁴

3.2. Preimenovanja u Kraljevini Jugoslaviji

Ulazak Hrvatske u novu državu, Kraljevinu SHS (poslije Kraljevinu Jugoslaviju), nije popraćen radikalnim promjenama naziva ulica. Tek je pokoja ulica dobila naziv iz kojeg se može zaključiti da Zagreb više nije dio Austro-Ugarske Monarhije, već jedan od gradova nove političke tvorevine kojom će vladati isključivo srpska dinastija Karadorđevića. Godine 1918. odlučeno je da se Trg Khuena Héderváryja, omraženog zbog apsolutističke vladavine i mađarizacije Hrvatske, preimenuje u, tada se vjerovalo, važan datum za Hrvatsku, 29. listopada 1918., kada je Hrvatska prekinula sve državne veze s Austro-Ugarskom. Također je izbrisan i jedan podsjetnik na austrougarsku vladavinu – Ulica Marije Valerije preimenovana je u Strossmayerovu. Ime trga nazvanog prema njezinu ocu Franji Josipu bit će uklonjeno iz urbanog pejzaža deset godina poslije, kada Gradsko zastupstvo izabire Odbor za izmjenu naziva i pristupa velikom imenovanju i preimenovanju gradskih ulica.

⁴ Prema: *Ulice, ceste, trgovi i šetališta...* (1929).

Godine 1928., zbog sve teže orijentacije u brzorastućem gradu, počelo je opsežno službeno imenovanje novih ulica. Osim toga nove političke prilike izazvale su potrebu da se neka stara službena imena izmijene. Odbor za imenovanje uključivao je i ugledne povjesničare Vjekoslava Klaića, Rudolfa Horvata i Emila Laszowskog. U imenovanju novih ulica primjenjivana su dva načela:

1. da su imena pojedinih znamenitih i zaslužnih ljudi po mogućnosti u nekoj idejnoj vezi s ulicom ili trgom koji se njime imenuje ili barem s dotičnim gradskim predjelom
2. da se pojedini skupovi ulica i trgova nazovu imenima osoba koje su u nekoj međusobnoj vezi po svom radu, staležu ili vremenu. Tako je jedna skupina ulica nazvana imenima hrvatskih knezova, kraljeva i drugih povijesnih osoba te povjesničara, druga imenima političara, treća preporoditelja, četvrta dubrovačkih i ostalih dalmatinskih književnika, peta zagrebačkih gospodarstvenika, šesta glazbenika i likovnih umjetnika, sedma zaslužnih srednjoškolskih nastavnika, osma zaslužnih zagrebačkih svećenika itd. Ulicama u brdovitim gradskim predjelima dana su imena iz botanike, zoologije i geografije jer su ona za ta područja smatrana »zgodnijima« od imena zaslužnih ljudi. Neugledne ulice južno od pruge koje su nastale bez ikakve regulatorne osnove nisu imenovane prema osobama upravo zbog svoje »nedostojnosti«. Njima su dana imena hrvatskih gradova, rijeka i zagorskih mjesta iz kojih potječu mnogi Zagrepčani (vidi *Ulice, ceste, trgovi i šetališta...*, 1929).

Uličnim imenovanjima 1928. iz uličnog nazivlja izbrisan je i posljednji trag austrougarske vladavine – Trg Franje Josipa I. preimenovan je u Trg kralja Tomislava, koji nakon toga više nije mijenjao ime. Među najznačajnijim imenovanjima s političkim konotacijama jest preimenovanje trga N⁵ u Trg Petra I. Osloboditelja. Prema tom trgu vodile su dvije ulice s također jugoslavenstvom nadahnutim nazivima – Karadžićeva (danas Ul. kneza Mutimira) i Beogradska (danas Ul. kneza Višeslava), preimenovane iz dijelova Boškovićeve ulice i Ulice Račkoga. Kazališni trg preimenovan je u Trg kralja Aleksandra I. Naziv Kukovićeva ulica (današnja Hebrangova) dobila je manja susjedna ulica (danas Ul. Ante Kovačića), a dotadašnja Kukovićeva dobila je novo ime, po osobi koja je, prema tadašnjim procjenama, očito bila zaslužnija – ženi Aleksandra I. kraljici Mariji. Najzapadniji trg Donjega grada nazvan je po srpskom oficiru Radomiru Putniku. Proslavenska orijentacija tadašnje države prepoznaje se i u imenovanju ulice u čast Vladimira Solovjova, ruskoga pjesnika i filozofa, slavjanofila i propovjednika ujedinjenja crkava. Slavjanofilske tendencije toga doba vide se u pojavljivanju Ulice Tomaša Masaryka, pr-

⁵ Slovima su bili označeni trgovi predviđeni regulatornim planom.

vog predsjednika Čehoslovačke Republike, te u ulicama nazvanima prema glavnim gradovima slavenskih zemalja – Praškoj i Varšavskoj. Tridesetih godina dogodilo se još jedno imenovanje neizravno vezano uz Karađorđevića – nakon atentata na kralja Aleksandra I. u Marseilleu dotadašnji Trg Petra Preradovića dobio je novo ime, Barthouov trg, po francuskome ministru vanjskih poslova Jean-Louisu Barthouu, kolateralnoj žrtvi atentata na Aleksandra.

Ipak, parafrazirajući tvrdnju Dunje Rihtman-Auguštin (2000: 48), mogli bismo reći da iako se ulično nazivlje Donjega grada između dva svjetska rata prilagođava simbolima nove jugoslavenske države, ono ipak uglavnom čuva kontinuitet prema kanonima hrvatske historiografije devetnaestoga stoljeća. Od novoimenovanih ulica Donjega grada do sloma Kraljevine Jugoslavije 92 posto imenovano ih je po osobama, većinom po hrvatskim političarima, književnicima i pravnicima. U imenovanjima tog doba izrazito je vidljiva nacionalna ideja. Velika većina preimenovanih ulica nazvana je po hrvatskim političarima, književnicima i pravnicima. U obrazloženjima Odbora za imenovanja u kratkim bibliografskim podacima o osobama po kojima su ulice imenovane izrazito je česta imenica »domoljub« s pridjevima: »dobar domoljub«, »odličan domoljub«, »ugledan domoljub«, »zaslužan domoljub« (vidi: *Dodatak knjizi Ulice, ceste, trgovi i šetališta...*, 1929).

Oslanjanjem na načelo imenovanja ulica prema zaslužnim osobama svi drugi nazivi gotovo se potpuno gube iz strukture uličnog nazivlja. U Donjem gradu ostaju samo dvije ulice nazvane prema orijentiru – Preobraženska ul. i Klaonička ul. (a i ona 1938. mijenja ime u Bauerovu, prema zagrebačkom nadbiskupu) te nekoliko ulica nazvanih prema toponimima (Dalmatinska, Beogradska, Krajiška, Petrinjska, Praška, Primorska, Ljubljanska, Savska i Varšavska).

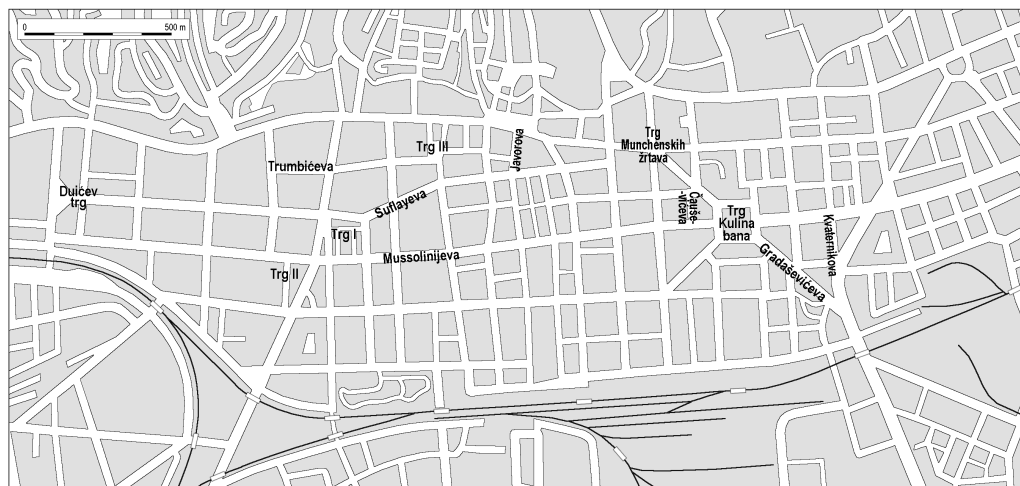
U godinama 1928. i 1929. u cijelom su Zagrebu imenovane 424 nove ulice (ceste, trgovi itd.) i promijenjeno je 66 starih službenih imena, i to 42 potpuno, a 24 dijelom. Tim su imenovanjima sve ulice Donjega grada dobile ime, tj. razvoj urbane cjeline Donjega grada zaokružen je i što se tiče uličnoga nazivlja. Poslije će nastati tek nekoliko prolaza između pojedinih ulica.

3.3. Preimenovanja u vrijeme NDH

U razdoblju Nezavisne Države Hrvatske u prostoru Donjega grada, strukture koja je već bila oblikovana i završena, događa se nekoliko preimenovanja kojima ustaški režim jasno pokazuje znakove političke (pre)orijentacije. Iz Donjega grada nestaju: 1. ulice i trgovi izravno ili neizravno vezani uz Karađorđevića ili velikosrpsku ideju i politiku (Ul. kraljice Marije, Trg kralja Aleksandra, Trg kralja Petra, Karađićeva ul., Barthouov trg), 2. ulice koje podsjećaju na teritorijalno jedinstvo unutar jugoslavenske države (Beogradska i Ljubljanska), 3. ulice čiji nazivi asociraju

na zamišljeno jedinstvo Slavena i slavjanofilske sentimente (Praška, Masarykova), 4. trgovi nazvani prema državicima SAD-a, članicama antifašističke koalicije i protivnicama NDH u Drugome svjetskom ratu (Wilsonov trg, Washingtonov trg) i 5. Stančićeva ulica (prema Marku Horvatu Stančiću, branitelju Sigeta, najveće zapreke Turcima u prodoru na Zapad) kao odraz dobrih veza NDH s Bošnjacima (muslimanima). Imena ulica nastala u doba NDH (vidi sl. 1) možemo podijeliti ovako: one koje su dobile ime prema pobornicima ustaštva (u Donjem gradu to su bile ulice suosnivača ustaškoga pokreta Stipe Javora te ustaških generala Stipe Duića i Petra Milutina Kvaternika); one koje su iskazivale tijesne veze s Bosnom (ulica prema bosanskom banu Kulinu, vođi pokreta za bošnjačku autonomiju u Osmanlijskom Carstvu Husein-kapetanu Gradaševiću te bošnjačkom teologu i reformatoru Mehmedu Džemaludinu Čauševiću); one koje su isticale nacionalnu baštinu (ulica nazvana prema političaru, pravašu i HSS-ovcu Anti Trumbiću te povjesničaru Milanu Šufflayu); te one u kojima su se očitovali dobri odnosi sa silama Osovine (Trg Münchenskih žrtava, u spomen na nacistički puč, i Mussolinijeva ulica, prema Arnaldu Mussoliniju, uredniku fašističkoga lista) (o tome vidi više u Jelić i Klemenčić, 1990). Neke od ukinutih naziva režim nije stigao nadomjestiti onima koji bi se bolje uklapali u njegovo viđenje povijesti, pa su u kartama iz razdoblja NDH ostali ucrtani kao bezimenni trgovi (Trg I, Trg II, Trg III).

Slika 1: Preimenovanja ulica za vrijeme NDH (stanje 1944.)

Legenda: Ulice nastale u razdoblju NDH

Izvori podataka: Zagreb: popis ulica, ..., 1938; Nacrt Slob. i Kr. glavnog Grada Zagreba..., 1944.

I niz drugih ulica Donjega grada dobiva imena povezana s radničkim i vojnim herojima antifašističke borbe, značajnim datumima za stvaranje Jugoslavije te događajima i ličnostima vezanima uz Komunističku partiju. Mnoge ulice koje su dotad nosile imena značajnih hrvatskih intelektualaca i knezova postaju nositelji socijalističke simbolike utjelovljene u imenima narodnih heroja. Tako se reevaluacijom nacionalne povijesti iz Donjega grada brišu ulice, odnosno trгови kraljeva Zvonimira i Krešimira, plemića Josipa Jelačića te Petra i Tome Erdödyja, nadbiskupa Antuna Bauera i poznatog trgovca iz 19. stoljeća Nikole Nikolića; nestaje i Radišina ulica, nazvana prema Hrvatskom Radiši – društvu obrtnika i trgovaca osnovanom daleke 1903. Istodobno se pojavljuju nazivi ulica kojima se vrednuje novija povijest – od zaslužnih komunista, antifašista, partizanskih heroja (Anke Butorac, Josipa Kraša, Ive Marinkovića, Ante Kovačića, Božidara Adžije i dr.) do vojnih postrojbi (Prilaz Jugoslavenske narodne armije, Ulica Crvene armije) te temeljnih događaja i ideja (Ul. Socijalističke revolucije, Ulica 8. maja 1945., Trg bratstva i jedinstva).⁶

Lokacije ulica, sudeći po svemu, birane su vrlo brižljivo. Indikativan je proces spajanja četiriju ulica Donjega grada (Vukotinovićeve, Hatzove, Žerjavićeve i Trenkove, tzv. »zeleni val«) te formiranje umjesto njih jedne ulice s nazivom Ulica 8. maja, prema datumu ulaska jugoslavenskih vojnih jedinica u Zagreb i oslobađanja od ustaškog režima. Spajanje čak četiriju ulica u jednu naglašava važnost tog datuma, a položaj ulice i njena prometna frekventnost još više pridonose njezinu značenju. Simbolika imena ulice dodatno je potencirana njenim položajem i dužinom. Dobra pozicioniranost i prometnost i ostalih spomenutih ulica te trgova svakako je trebala pridonijeti transmisiji simbola tadašnje države.

Svaka je četvrta ulica u Donjem gradu u socijalističkom razdoblju razvoja Zagreba preimenovana. Od tada preimenovane 33 ulice, 25 njih jasno promiče ideale i heroje vezane uz socijalizam i stvaranje Jugoslavije (vidi tablicu u prilogu).

Unatoč sveobuhvatnim promjenama brojna su imena ulica ostala, jer socijalistička vlast nije krenula u potpuno brisanje simbola hrvatske nacionalne povijesti ni u »zataškavanje« hrvatskih nacionalnih ideja i za njih bitnih osoba (Marjanović, 2007). Veliki broj Hrvata koji su širili ideje hrvatstva ostaje prisutan na gradskim ulicama. U kanonski sustav samo su dodani novi socijalistički simboli. Prema Azaryahu (1999) potisnuti simboli time ne prestaju pripadati kanonu, već je snižena razina njihove važnosti. U slučaju Zagreba taj se proces prepoznaje u preimenovanju ključnih točaka donjogradske jezgre, gdje je postignuta prevlast nove, socijalističke povijesti nad nacionalnom (Rihtman-Auguštin, 2000: 44). Važnost koju je režim davao ključnim mjestima zagrebačke topografije vidimo u činjenici da je od šesnaest trgova Donjega grada njih osam promijenilo naziv. Najbolji primjer svakako je

⁶ O preimenovanjima toga doba vidi i: Jelić i Klemenčić (1990) te Rihtman-Auguštin (2000).

promjena imena glavnoga zagrebačkog trga Trga bana Jelačića u Trg Republike. Dvije godine poslije uklanja se i spomenik banu – još jedan čin koji je trebao pridonijeti promjeni simbolične percepcije trga. Po sličnoj logici još jedna ključna točka zagrebačke ulične strukture, jedan od najprometnijih trgova u gradskom središtu, Trg III (bivši Preradovićev, pa Barthouov) mijenja ime u Trg bratstva i jedinstva, promičući tako jednu od temeljnih jugoslavenskih vrijednosti i označujući pretpostavljeni odnos u zajedničkoj državi. Po mnogima najljepši zagrebački trg, dotad zvan Sajmište, Kazališni, Sveučilišni, Aleksandra I. i Trg I., dobiva tada ime u skladu sa svojom estetskom reputacijom, Trg maršala Tita, po najznačajnijoj osobi Jugoslavije.

Na uličnu topografiju odražavali su se i vanjskopolitički odnosi nove Jugoslavije. Zajednička pripadnost antifašističkom bloku u Drugome svjetskom ratu afirmira se u nazivima Rooseveltov trg, Trg Generalissimusa Staljina i Ulica Crvene armije. Dvije potonje ulice međutim vrlo brzo, nakon zahlađenja odnosa Staljina i Tita, mijenjaju nazive. Promjene Trga Staljina u Lenjinov trg te Ulice Crvene armije u Ulicu Socijalističke revolucije znakovito upućuju na distanciranje nove Jugoslavije od politike socijalističke Rusije, ali ne i od izvornih socijalističkih ideja.

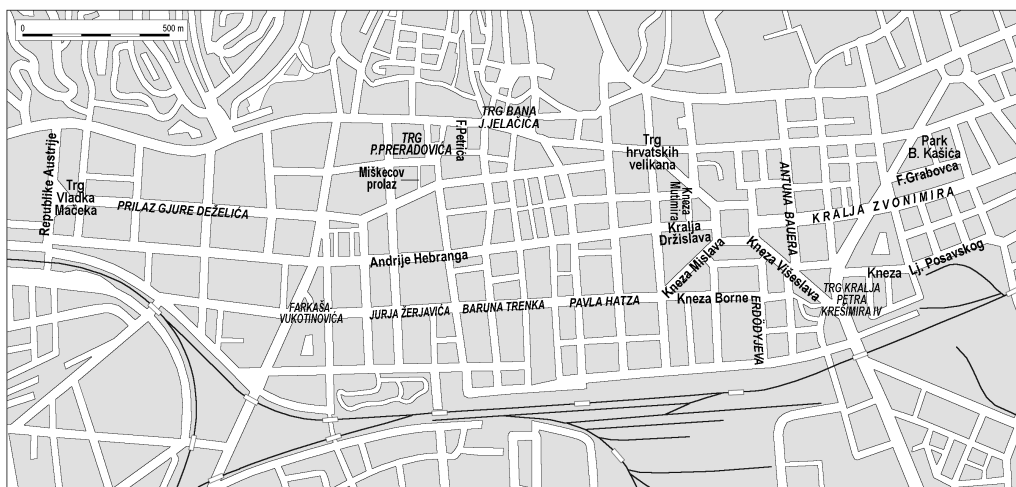
3.5. Preimenovanja u postsocijalističkom razdoblju

S dolaskom nove vlasti, a pogotovo nakon razlaza s Jugoslavijom i osnutka samostalne Republike Hrvatske, opet je nastupilo doba promjena imena ulica i trgova, škola i ustanova. Od cjelokupnog broja ulica Donjega grada preimenovano je njih 21 posto (25 ulica). Dio preimenovanja bio je povezan s vraćanjem starih, predrevolucionarnih ili još starijih naziva (vidi sl. 3), čime se Hrvatska potpuno uklopila u proces koji se odvijao diljem Istočne Europe, gdje je povratak predsocijalističkih naziva bio jedan od mehanizama i izraza redefiniranja povijesti.

Donji grad, koji arhitektonski predstavlja važan dio kulturno-spomeničke baštine Hrvatske, a funkcionalno poslovnu jezgru grada, prirodno je činio važnu arenu za implementaciju politike usmjerene na rekanonizaciju (Azaryahu, 1999), za vraćanje starih simbola te njihovo ponovno uklapanje u kanonski sustav. Jedan od prvih zahvata koje je učinila nova vlast bio je povratak imena bana Jelačića središnjemu zagrebačkom trgu. Na ulice su vraćeni i drugi prethodno izbrisani – kraljevi Zvonimir i Krešimir, plemići Toma i Petar Erdödy te Trenk, svećenici Antun Bauer i Juraj Žerjavić, književnici Ljudevit Vukotinović, Gjuro Deželić i Stjepan Širola i drugi. Ipak, većinu novih naziva u Donjem gradu činile su nove reference na staru tradiciju. Među osobama kojima je nova vlast dala povijesnu relevantnost obilježavajući po njima ulice najbrojniji su bili kraljevi i kneževi (Borna, Ljudevit, Mislav, Mutimir, Višeslav, Držislav). Njima je bilo dodijeljeno čak šest od šesnaest posve

novih uličnih naziva. Dodavanjem tih imena postignuta je u istočnom dijelu Donjega grada visoka koncentracija ulica posvećenih hrvatskim vladarima. Središnji dio u toj mreži bio je novoimenovani Trg hrvatskih velikana. Zanimljivo je da se na Trgu nalazila središnjica HDZ-a, stoga je preimenovanje trga i okolnih ulica bilo snažna poruka o idealima koje vladajuća stranka promiče (Marjanović, 2007). Kada je stranka izgubila na izborima 2000., ime Trg hrvatskih velikana dobio je trg na drugoj lokaciji – nekoliko stotina metara dalje.

Slika 3: Ulice preimenovane u postsocijalističkom razdoblju (stanje 2008.)

Legenda: Ulice i trgovi koji su preimenovanjima dobili nove nazive (malim tiskanim slovima).
Ulice i trgovi kojima su preimenovanjima vraćeni stari nazivi (velikim tiskanim slovima).

Izvori podataka: Zagreb.hr: službene stranice Grada Zagreba, <http://www.zagreb.hr/>; Plan grada, 1990; Ured za katastar i geodetske poslove Grada Zagreba, 2007.

Druga strana rekanonizacije jest proces dekanonizacije. On se očitovao u Donjem gradu u ukidanju gotovo svih naziva koje su ulice Donjega grada dobile u socijalističko doba. Znakovi socijalizma i komunističke/antifašističke borbe bili su izbrisani, uza samo dvije iznimke: Trg maršala Tita i Trg žrtava fašizma. Prvi je, unatoč brojnim diskusijama i povremenim antititovskim okupljanjima, opstao zahvaljujući iznimnom autoritetu protagonista, dok se drugi, preimenovan 1990., deset godina poslije, 2000., vratio dolaskom na vlast lijeve političke opcije.

Preimenovanjima u postsocijalističko doba u Donjem gradu uobličena današnja struktura u kojoj trećinu osoba po kojima su nazvane ulice čine umjetnici i kulturni djelatnici. Među takvim je ulicama, sasvim očito, veliki dio, i to onih najstarijih, nadahnut narodnim preporodom. Zahvaljujući u velikoj mjeri narodnom

preporodu »na ovim se prostorima političnost i povijesnost isticala kroz nacionalnu umjetnost« (Kodrnja, 2006: 88). Kao što je poznato, narodni (ilirski) preporod nastao je u umjetničkim krugovima, a pitanje ilirstva/hrvatstva izravno se povezivalo s nacionalnom kulturom – književnošću, glazbom i jezikom. Drugu kategoriju po zastupljenosti čine političari, uglavnom oni koji su promovirali ideju hrvatstva te se za nju borili (Jelačić, Starčević, Maček, Drašković itd.). Na trećem su mjestu po zastupljenosti na pločama ulica Donjega grada već spominjani hrvatski vladari i plemstvo. Njima je posvećeno petnaest ulica, od kojih je osam imenovano ili preimenovano nakon 1990. Moglo bi se reći da je osnovni proces koji zapažamo u preimenovanjima ulica Donjega grada ponovno upisivanje nacionalne povijesne i kulturne tradicije te ideje hrvatske državnosti.

4. PROMJENE U ZAGREBAČKOJ TOPONIMIJI NAKON 1990.

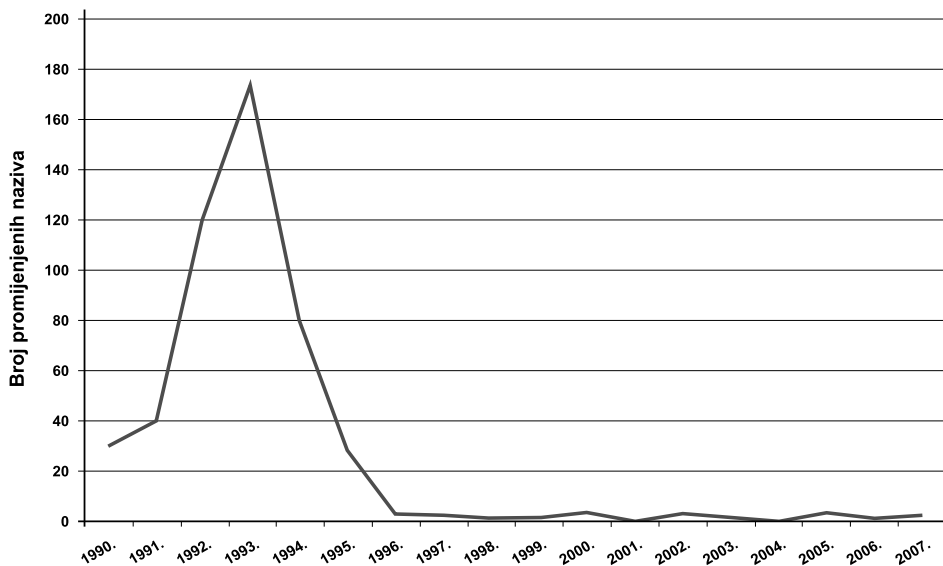
U ovome dijelu članka istraživanje preimenovanja ulica u postsocijalističkom razdoblju proširit ćemo s Donjega grada na cijeli Zagreb, koncentrirajući se pritom ponajprije na kvantitativnu analizu preimenovanja. Osnovni je metodološki problem u istraživačkome postupku bio vezan uz klasifikaciju uličnoga nazivlja. Klasifikacije koje su se dosad primjenjivale u istraživanju uličnoga nazivlja (Pinchevski i Torgovnik, 2002, Bar-Gal, 1989, Mac Aodha, 1989, González i Murphy, 1997, Crljenko, 2006, Kodrnja, 2006, De Bres, 1990) međusobno se razlikuju jer je svaka prilagođena cilju i geografskom/političkom području istraživanja. Iako smo u svojoj klasifikaciji preuzeli i prilagodili neke od kategorija klasifikacije koju su razradili González i Murphy (1997), ipak se ona prije svega može smatrati modifikacijom klasifikacija Crljenko (2006) i Kodrnje (2006), koje su najbolje odgovarale našem osnovnom cilju – da klasifikacija omogući praćenje promjene politike identiteta u Hrvatskoj.

U radu su sve analizirane ulice i trgovi podijeljeni na pet osnovnih kategorija: *Osobe*, *Geografsko nazivlje*, *Nazivi s političko-ideološkim konotacijama*, *Događaji i institucije* te *Ostalo*.

4.1. Broj i intenzitet preimenovanja

Ukupni broj preimenovanih ulica i trgova na području Grada Zagreba od 1990. do posljednjega zabilježenog preimenovanja u veljači 2007., jest 474. Najveći intenzitet preimenovanja bio je u godinama odmah nakon stvaranja Hrvatske (slika 4).

Slika 4: Promjene naziva zagrebačkih ulica i trgova u postsocijalističkom razdoblju

Izvor podataka: Ured za katastar i geodetske poslove Grada Zagreba, 2007.

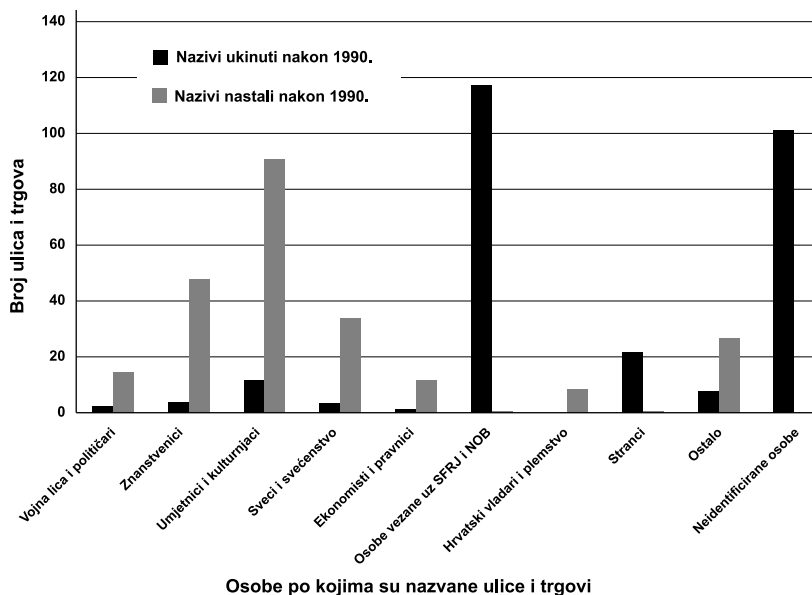
Politički motivirana preimenovanja počela su 1990. i kulminirala 1993. Nakon toga došlo je do postupnog smanjivanja. Godine 1996. broj se smanjuje na tek nekoliko preimenovanja godišnje i taj trend traje do danas. Kraj najbrojnijih preimenovanja poklapa se s godinom kada su provedene posljednje vojno-redarstvene akcije u oslobađanju Hrvatske (Bljesak i Oluja), čime je osigurana budućnost suverene i demokratske hrvatske države. Moglo bi se reći da su se paralelno s akcijama oslobađanja okupiranih područja Hrvatske, u urbanom tkivu glavnoga grada događale akcije simboličnog oslobađanja tereta prošlosti i stvaranja kolektivnog sjećanja i identiteta.

4.2. Promjene nazivlja po kategorijama

Unutar kategorije *Osobe* (sl. 5) možemo izdvojiti sljedeće potkategorije: 1. vojna lica i političari, 2. izumitelji i znanstvenici, 3. umjetnici i kulturnjaci, 4. sveci i svećenstvo (sveci, fratri, svećenici, biskupi, župnici i sl.), 5. ekonomisti i pravnici, 6. osobe vezane uz SFRJ i NOB, 7. hrvatski vladari i plemstvo, 8. stranci (strani književnici, državnici i sl.), 9. ostalo (sportaši, zaslužni građani, učitelji, pedagozi, kapetani, pomorci, zbirne imenice, branitelji iz Domovinskog rata) i 10. neidentificirane osobe.

Slika 5: Ulice i trgovi nazvani po osobama: preimenovanja u postsocijalističkom razdoblju

Izvori podataka: Ured za katastar i geodetske poslove Grada Zagreba, 2007; Gregl i dr., *Zagrebačke ulice*, 1994; *Hrvatski opći leksikon*, 1996; *Narodni heroji Jugoslavije*, 1982; *Službeni glasnik Grada Zagreba*.

Broj ulica koje nose imena osoba neznatno se izmijenio. Značajnije su promjene unutar kategorije. Najuočljivije je »brisanje« potkategorije *osobe vezane uz Jugoslaviju i NOB*. Povijesna se uloga narodnih heroja, antifašističkih boraca i revolucionara relativizirala, zbog čega većina njih nestaje s uličnih ploča.

Nestaju ulice unutar potkategorije *neidentificirane osobe*, čija se »zaslužnost« očito s vremenom zaboravila, jer njihova imena nismo mogli pronaći u referentnim izvorima.

U prostor se nakon 1990. ponajviše upisuju osobe vezane uz hrvatsku *kulturu i umjetnost, znanost te religiju*. Dakle u javnoj konstrukciji hrvatskoga identiteta važnost se ponajprije pridaje kulturnoj baštini, koju u tom smislu čine hrvatski umjetnici i kulturnjaci (Trg Petra Preradovića, Ulica Zinke Kunc i dr.) te znanstvenici (Ulica Josipa Roglića, Ulica Pavla Sokolića i dr.).

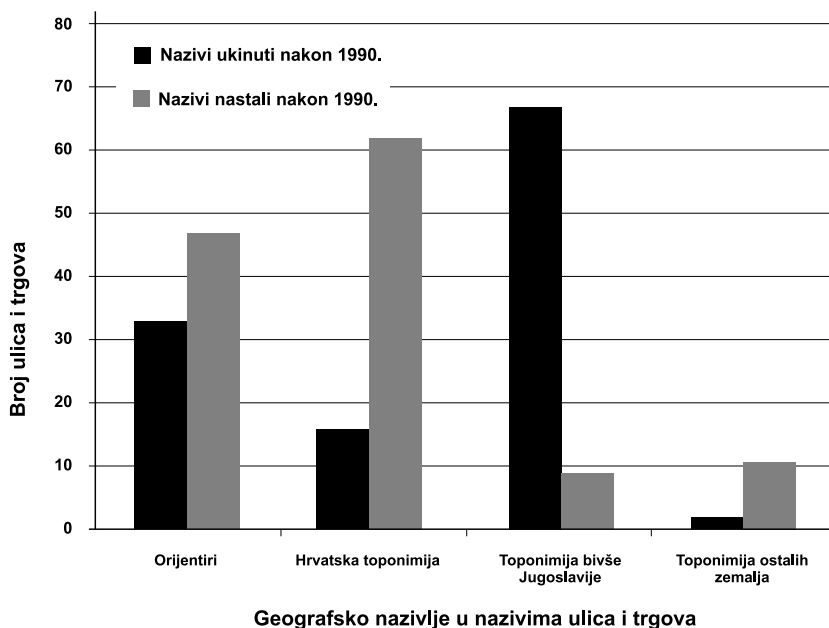
Budući da se simboli NOB-a nisu zamjenjivali onima vezanima uz najnoviju povijest i politiku, tj. uz Domovinski rat, mogli bismo zaključiti da se hrvatski identitet konstruira na daljoj, a ne na bližoj prošlosti. To potvrđuje i gore spomenuto upisivanje u prostor ulica posvećenih hrvatskim vladarima i plemstvu, što je simbolični izraz naglaska na hrvatskome povijesnom kontinuumu.

Sveci i svećenstvo (Ulica Anđela Nuića, Ulica Sv. Barbare) također postaju u većem broju prisutni nakon 1990., što je logično jer je u Jugoslaviji isticanje vjerskih simbola bilo nepoželjno, pa se nakon njezina raspada počinju komemorirati biskupi i svećenici čije se ime zatiralo tijekom jugoslavenske vjerske represije.

Vojna lica i političari (npr. Trg Vladka Mačeka, Prilaz baruna Filipovića), kao i *ekonomisti i pravnici* (npr. Ulica Lea Muellera, Ulica Blaža Lorkovića) podjednako se upisuju u prostor. *Stranci* su u preimenovanim ulicama (npr. Engelsova ulica, Aleja Clare Zetkin) zastupljeni u malom broju te se ne zamjenjuju novima. Potkategorija *ostalo* brojčano se povećava nakon 1990. te se većinom odnosi na komemoriranje zaslužnih građana, sportaša, učitelja i sl. (npr. Aleja Matije Ljubeka, Ulica Ferdinanda Budickog). U tu kategoriju uvršteni su i branitelji iz Domovinskog rata jer ih zbog malog broja ulica (samo dvije) koje komemoriraju branitelje nije bilo moguće izdvojiti u posebnu kategoriju.

Druga najzastupljenija kategorija jest *Geografsko nazivlje* (sl. 6). Unutar nje izdvajamo potkategorije: 1. orijentiri, 2. hrvatska toponimija, 3. toponimija bivše Jugoslavije i 4. toponimija ostalih zemalja.

Slika 6: Ulice i trgovi s geografskom komponentom u nazivu: preimenovanja u postsocijalističkom razdoblju

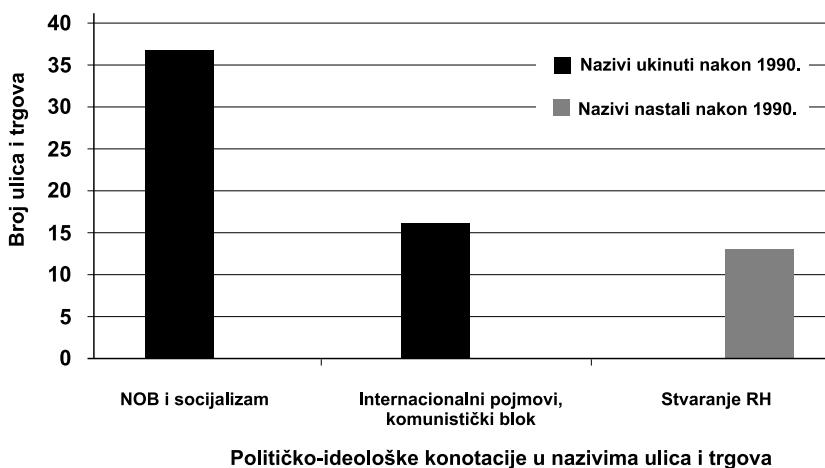
Izvor podataka: Ured za katastar i geodetske poslove Grada Zagreba, 2007.

Najveći broj preimenovanih ulica čine one koje su se odnosile na geografiju (gradovi, sela, planine, rijeke i sl.) zemalja bivše Jugoslavije. »Nova« hrvatska geografija nakon 1990. ne obuhvaća navedeno nazivlje, pa se ono u skladu s tim briše.

Umjesto njega upisuje se hrvatska geografska nomenklatura koja »utvrđuje nacionalni teritorij i predstavlja nacionalnu geografiju određujući joj različite pojedinačne dijelove« (Azaryahu, 1999). Također se upisuju imena stranih država, među kojima se mogu izdvojiti Vatikan, Island, Republika Austrija i Savezna Republika Njemačka, koje su među prvima priznale neovisnost Hrvatske. Ostale su države one Južne Amerike, teritorijalno grupirane u zapadnom dijelu grada, u Gajnicama.

Unutar kategorije *Nazivi s političko-ideološkim konotacijama* (sl. 7) možemo izdvojiti tri potkategorije: 1. NOB i socijalizam, 2. internacionalni pojmovi i događaji povezani s Jugoslavijom i komunističkim blokom i 3. stvaranje RH (pojmovi, događaji, vojne postrojbe, hrvatstvo i sl.).

Slika 7: Ulice i trgovi s političko-ideološkim konotacijama: preimenovanja u postsocijalističkom razdoblju

Izvori podataka: Ured za katastar i geodetske poslove Grada Zagreba, 2007; Gregl i dr., *Zagrebačke ulice*, 1994; *Hrvatski opći leksikon*, 1996; *Narodni heroji Jugoslavije*, 1982.

U toj su kategoriji zabilježene najveće strukturne promjene. S ulica nestaju *simboli NOB-a* te *internacionalni pojmovi vezani uz Jugoslaviju i komunistički blok*. Zanimljivo je da se nepoželjni simboli bivše države nisu ni u približnom broju zamijenili simbolima vezanima uz Domovinski rat i stvaranje Hrvatske. To što je službena politika dala neupitnu pozitivnu valorizaciju Narodnooslobodilačke borbe

i njenih protagonista po završetku Drugoga svjetskoga rata rezultiralo je masovnim upisivanjem NOB-a u nazivlje ulica i trgova. To se nije dogodilo s Domovinskim ratom i njegovim junacima, prije svega zbog niza otvorenih pitanja koja problematiziraju rat (pitanja obrane Vukovara, rat u Bosni, ratni zločini) (o tome više vidi u: Kodrnja, 2006). »Iz njega nisu iznjedrili junaci i heroji, već kategorija ‘dobrovoljaca Domovinskog rata’ udružena u razne udruge, frustrirana, traumatizirana PTSP-om, sklona depresiji i samoubojstvu« (Kodrnja, 2006: 89). Simbolizacija borbe za novu nezavisnu državu i žrtava Domovinskoga rata, kao što vidimo iz strukture promijenjenih uličnih naziva, ima sasvim drugačiji tijek nego što je to bilo sa simbolizacijom vojno-herojskih partizanskih pothvata i akcija nakon 1945.

Kategorija *Događaji i institucije* najmanje je zastupljena na uličnim pločama. Tipičan primjer preimenovanja ulica iz te kategorije jest brisanje naziva Ulice 29. XI., nekadašnjeg Dana Republike. Brisanje toga imena nastavak je sustavnog »čišćenja« socijalističke povijesti iz urbanog prostora jer se ono ne uklapa u okvire nove percepcije povijesti koju nova vlast želi formirati.

U kategoriju *Ostalo* ušli su uglavnom numerički pojmovi te neidentificirana imena ulica. Dio ulica u toj kategoriji međutim čine i brojne ulice nazvane po književnim djelima i pojedinim književnim likovima. Štoviše, postoji teritorijalna grupiranost takvih naziva na području prekosavskog naselja Botinec. Zanimljiva je činjenica da su preimenovane velikim dijelom iz ulica nazvanih još u sedamdesetim godinama 20. stoljeća, kada se naselje izgradilo, po junacima komunističke borbe i socijalističkoga pokreta. Prebacivanje naselja iz političkoga u književni diskurs u devedesetima sinegdoha je koja još jednom pokazuje nastojanje da se »nacionalizacija« kulturnoga pejzaža u devedesetima odvija preko neutralizacije njegovih političko/ideoloških konotacija i naglašavanja onih vezanih uz kulturu i baštinu. U prilog takvim imenovanjima svakako ide i njihova dugotrajnost. Politički neutralna imena imaju znatno više šansi da ih se ne mijenja nakon promjena političkih režima.

5. KOMEMORIRANJE BIVŠEGA DRŽAVNIKA

U ovom dijelu članka bavimo se analizom javne polemike oko pitanja komemoriranja prvoga hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana u gradu Zagrebu. Za potrebe istraživanja analizirani su članci iz dnevnih novina *Jutarnji list* i *Večernji list*, tjednika *Nacional* te s internetskog portala *Javno – multimedijalni novinarski portal*, od 2006. do 2007. Analizirana je i televizijska emisija *Otvoreno* na nacionalnoj televiziji (HRT 1) posvećena toj temi, emitirana 5. lipnja 2006. Iz članaka koje smo obradili te spomenute emisije mogu se iščitati dva suprotna diskursa vezana uz način (pre)imenovanja i lokaciju trga.

Prošlo je gotovo osam godina od smrti Franje Tuđmana prije nego što je u glavnom gradu Hrvatske jedan od gradskih trgova ponio njegovo ime. Iako je većina hrvatskih političara bila suglasna da prvi hrvatski predsjednik zaslužuje komemoraciju u obliku imena ulice ili trga, problem koji se pojavio bio je izbor lokacije gradske površine. Vladajuće elite bile su svjesne činjenice da će se izborom lokacije odrediti položaj bivšeg državnika u hijerarhiji panteona. Taj će položaj biti još više naglašen u kontekstu glavnoga grada, jer Zagreb kao nacionalno središte obuhvaća i svojim položajem vrednuje hrvatsku povijesnu, kulturnu i prirodnu baštinu. Kako je u Zagrebu lokalnu vlast činila (kao i danas) politička opcija suprotna vladajućoj na nacionalnoj razini, problem je bio još kompleksniji jer je uključivao različitu interpretaciju Tuđmanove povijesne uloge u stvaranju samostalne Hrvatske. Jedno od najvažnijih pitanja u tom slučaju bilo je: što je dostojno mjesto? Novo ili već postojeće? Ako odgovor leži u drugoj mogućnosti, problem koji se pojavio bio je koga bi se trebao dekanonizirati (ili »izbrisati« iz krajolika) i zašto. To je pitanje izazivalo najviše polemike jer su se istodobno propitivale povijesne uloge osoba po kojima su nazvani gradski trgovi te su se izvodile usporedbe relevantnosti u odnosu na lik i djelo Franje Tuđmana.

U televizijskoj emisiji koju smo analizirali jedna od opcija (na čelu s pročelnikom za obrazovanje, kulturu i sport grada Zagreba, članom SDP-a, lijevo pozicionirane stranke na vlasti u Zagrebu) zagovarala je imenovanje novog trga imenom Franje Tuđmana (»jer on ne ‘zaslužuje’ da to bude neki preimenovani trg«), koji bi se trebao formirati i razviti u skladu s današnjim razvojem grada. Ljevica je lokaciju vidjela u neimenovanoj površini ispred Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Svoju su ideju obrazložili riječima da bi imenovanjem te površine po Franji Tuđmanu nastala linija povijesnog slijeda, koja bi obuhvaćala nekoliko najvažnijih trgova u gradu. Riječ je o sljedećim trgovima: Trg bana Jelačića – Zrinski trg – Strossmayerov trg – Trg kralja Tomislava – Trg Ante Starčevića – Trg Stjepana Radića, te bi se na kraju slijed zaokružio Trgom Franje Tuđmana, imenovanom po najrecentnijoj osobi hrvatske povijesti. Bio bi to gradski potez iz kojeg bi se mogla naučiti cijela hrvatska povijest. Realizacijom bi ujedno prestala postojati oštra podjela na Stari i Novi Zagreb te bi se formirao kontinuum između tih dvaju dijelova grada. S obzirom na to da se na navedenom prostoru planiraju sagraditi reprezentativne zgrade, mjesto ima potencijala postati žilom kucavicom kulturnoga i društvenog života u Zagrebu.

Drugo mišljenje zastupao je potpredsjednik Skupštine grada Zagreba i saborski zastupnik HSP-a (političke desnice). Ta opcija predlagala je preimenovanje neke od lokacija u središtu grada jer su, prema stavu desnice, koju je zastupnik HSP-a predstavljao, u središnjim dijelovima grada moguće i potrebne »korekcije«. Prvotna ideja njegove stranke bila je da se Trg maršala Tita preimenuje u Trg Franje Tuđmana, no ubrzo su uvidjeli da bi ideja bila teško ostvariva s obzirom na većinom

pozitivno mišljenje javnosti (domaće i međunarodne) o liku i djelu dugogodišnjega jugoslavenskog predsjednika. Novi prijedlog stranke bio je Britanski trg, pod uvjetom da se preuredi kako »treba«. Zašto baš tamo? Zbog simbolike. S Britanca na jednu stranu vodi ulica na Pantovčak, gdje su smješteni Predsjednički dvori, a na drugu u Nazorovu ulicu, gdje je Tuđman stanovao. Navedeni političar desnice bio je vidljivo revoltiran činjenicom da su trima američkim predsjednicima obilježene ulice i trgovi u Zagrebu, a prvi hrvatski predsjednik na tu čast još uvijek »čeka«.

Iako je polemika o tom pitanju gotovo svakodnevno punila novinske stupce te donosila nove ideje, prijedlog koji je na kraju prihvatila Gradska skupština bio je onaj zagrebačkoga gradonačelnika, pripadnika političke ljevice na vlasti u gradu. Za lokaciju je konkuriralo više trgova: Trg maršala Tita, Rooseveltov trg, Trg Francuske Republike, Trg Sv. Marka, Britanski trg itd., a prije konačne odluke gradonačelnik je višekratno ponovio da će Tuđman dobiti »najljepši trg u Zagrebu« jer to »zaslužuje«. Uskoro se pokazalo na koji način gradonačelnik doživljava superlativ »najljepši«. Dana 21. prosinca 2006. odlučeno je da se »neimenovani prostor koji je omeđen sa sjevera Ilicom, s istoka Ulicom Republike Austrije, s juga Talovčevom, a sa zapada Trgom Francuske Republike i Ulicom A. M. Reljkovića, imenuje u spomen na prvog predsjednika Republike Hrvatske, dr. Franju Tuđmana, državnika pod čijim je vodstvom Hrvatska ostvarila samostalnost i neovisnost« (Portal Hrvatskog kulturnog vijeća, 2007).

Reakcije su pokazale da je gradonačelnikovo mišljenje o tome koja je primjerena lokacija za bivšeg državnika unutar gradskog tkiva bitno drugačije od mišljenja političara desne orijentacije, članova HDZ-a te članova obitelji pokojnog predsjednika. Nezadovoljna odlukom, desnica je lokaciju novoizabranog trga obojila negativnim konotacijama nazivajući je pogrdno »neadekvatnim i nedefiniranim prostorom«, »nedovoljno dostojnim mjestom«, »običnom leđinom« (Mindoljević, Plišić i Blašković, 2006) i »neuređenim parkom« (*Nacional*, 2006; Mindoljević, Plišić i Blašković, 2006). S druge strane gradonačelnik se branio obrazloženjem da će od tog prostora napraviti »drugo srce grada – najreprezentativniji trg koji će biti na ponos svim Zagrepčankama i Zagrepčanima i dostojan uspomene na dr. Franju Tuđmana« (Bandić, 2006). Ispravnost svoje odluke potkrepljivao je činjenicom da izabrani trg ima svoje političko-državne konotacije i simboliku povezanu s Tuđmanovim djelom (legendarni Tuđmanov govor na Cvjetnu nedjelju uoči prvih višestranačkih izbora). Ljevica je dakle, sasvim suprotno političkoj desnici, za lokaciju upotrebljavala riječi pozitivnog značenja: »najljepši« (Mindoljević, Plišić i Blašković, 2006; Jajčinović, 2006; »Ankica Tuđman: ...«, 2006), »najveći i najreprezentativniji trg« (Nežirović i Mehkek, 2006; Bandić, 2006). Na kraju je, usprkos arhitektonskom idejnom rješenju trga koje je uključivalo i spomenik, krenula inicijativa Tuđmanove bivše stranke da se barem spomenik sagradi na Rooseveltovu

trgu, odnosno na lokaciji koju zbog položaja bliže centru smatraju reprezentativnom i dostojnom (Hina, 2007).

Saga o odabiru »primjerene« lokacije za Tuđmanov trg ipak je završena, no u budućnosti se mogu očekivati i druge inicijative slične navedenoj. Što nam na kraju govori izabrani prostor? Kako je vrednovana povijesna uloga prvog predsjednika? Azaryahu (1999) kaže da su osobito važnim junacima posvećeni središnji spomenici na važnim trgovima glavnoga grada. Ima li taj prostor potencijala postati važan gradski trg? Još prije dvadesetak godina urbanist Marinović Uzelac (1986) napisao je da je taj prostor pozvan da postane novi gradski park, novi »Zrinjevac«. U tom slučaju bio bi to uspješan nastavak zelenih, povezanih površina unutar grada. No možda će unatoč uređenju trg ostati, kako kažu oni nezadovoljni odlukom, izvan strogog centra i tek usputna lokacija, simbolizirajući tako dvojbe vezane uz lik i djelo prvoga hrvatskoga predsjednika.

Navedena debata oko komemoriranja prvoga hrvatskog predsjednika znakovit je primjer na temelju kojeg je moguće jasno uvidjeti simboličnu snagu koja proizlazi iz određenog mjesta u prostoru te moć koju prostor ima u oblikovanju ljudskih vrijednosti i ljudske percepcije.

6. ZAKLJUČAK

Mnogobrojni primjeri ideološki i politički motiviranih preimenovanja potvrđuju da je uloga uličnog nazivlja itekako važna u manipuliranju povijesnim činjenicama, stvaranju kolektivnog identiteta i prenošenju ideoloških poruka u sferu svakodnevice. U posljednjih tridesetak godina znanstveno promišljanje pitanja moći, reprezentacije i simbolične konstrukcije identiteta bilo je popraćeno bujicom radova koji su se unutar različitih disciplina – od sociologije i antropologije do geografije – bavili uličnim onomastikama i njihovim društvenim kontekstima. Pritom su se izrazito plodnim tlom za znanstveno proučavanje te problematike pokazali društveni konteksti kolonijalizma/postkolonijalizma, socijalizma/postsocijalizma, etničke podijeljenosti i konfrontacije.

Kao postsocijalistički grad, a ujedno i glavni grad zemlje koja je u svojoj povijesti pripadala različitim društvenim tvorevinama i geopolitičkim strukturama, Zagreb čini dobar supstrat za proučavanje sukcesivnih promjena ulične onomastike. Analiza službenih promjena naziva ulica tijekom zagrebačke povijesti omogućila je u našem istraživanju izdvajanje pet razdoblja ideološki motiviranih imenovanja/preimenovanja. U razdoblju modernizacije Hrvatske (Mažuranićeve reforme) prvi se put uočava tendencija politizacije i nacionalizacije gradskoga krajolika preko »ugradnje« u gradsko tkivo imena osoba valoriziranih po javnome (političkom ili kulturnom) angažmanu te doprinosu nacionalnoj povijesti i baštini. Zanimljivo je

da u vrijeme austrougarske vladavine njezina (austrougarska) simbolizacija gotovo izostaje u uličnoj onomastici: u analiziranom području Donjega grada ona se očituje tek u dva hodonima. Kao drugo razdoblje intenzivnih imenovanja/preimenovanja izdvaja se ono uključenosti Hrvatske u Kraljevinu SHS/Kraljevinu Jugoslaviju. Pritom je važno napomenuti da se i u to doba, uz brisanje tragova austrougarske vladavine te ugradnju simbola nove jugoslavenske monarhije, zajedništva Južnih Slavena i proslavenske geopolitičke orijentacije, u gradski pejzaž intenzivno ugrađuje nacionalna ideja – u novim nazivima neosporno dominiraju reference na hrvatsku nacionalnu povijest i baštinu. Treće razdoblje preimenovanja jest doba NDH, kada se politička usmjerenost režima jasno očituje kako preko dekanonizacije ideje jugoslavenstva i proslavenskih nazora tako i preko referenci na pripadnike i događaje iz hrvatskoga ustaškog te njemačkog i talijanskoga nacističkog/fašističkog pokreta. U četvrtom razdoblju imenovanja/preimenovanja, između 1945. i 1990., u kanonski se sustav intenzivno ugrađuju ideali i heroji radničkoga pokreta i Narodnooslobodilačke borbe – svaka je četvrta ulica Donjega grada u socijalističkom razdoblju razvoja Zagreba preimenovana. U posljednjem ciklusu preimenovanja, započetom 1990., u promjenama uličnoga nazivlja prepoznajemo očitovanja dvaju procesa – s jedne strane dekanonizacije znakova prethodnoga režima s eliminacijom naziva vezanih uz događaje i protagoniste radničkoga i narodnooslobodilačkoga pokreta, a s druge strane ugradnje novih referenci u staru nacionalnu kulturnu i povijesnu tradiciju. Preimenovanja u devedesetima pokazuju tendenciju k neutralizaciji političkih/ideoloških konotacija i naglašavanju onih vezanih uz kulturu i baštinu.

U uličnim imenovanjima jedna od nepromjenjivih konstanti jest povezivanje vrijednosnoga statusa osobe ili događaja s mjestom u mreži ulica koje se dotičnoj osobi ili događaju dodjeljuje. Pritom trgovi, kao ključna mjesta zagrebačke topografije, u svojim nazivima najdosljednije prate promjene društvenih i povijesnih prilika. Povezivanje lokacije ulice ili trga s položajem pojedinca u hijerarhiji panteona možemo evidentirati kroz povijest – od dodjeljivanja »uglednih« središnjih ulica zaslužnim osobama već prilikom prvoga zakonskog imenovanja do recentnih diskusija vezanih uz određivanje mjesta u Zagrebu za Trg Franje Tuđmana.

Analize uličnog nazivlja općenito, i naša konkretno, svakako odražavaju domete kvantitativno i kvalitativno usmjerenih istraživačkih pristupa. Kvantitativni podaci i detaljna činjenična podloga u ovome istraživanju daju temelj za razumijevanje smjernica, strukture i omjera preimenovanja, a na taj način i sadržaja manipulativnih praksi glavnih političkih aktera. S druge strane kvalitativni pristup u istraživanju procesa imenovanja Trga Franje Tuđmana, zajedno s analizom različitih stavova i sučeljenih mišljenja vezanih uz izbor lokacija, otvorio je pitanje heterogenosti društva, različitosti diskursa i (samo)identifikacija. Svakomu od preimenovanja (kako davnih tako i recentnih) spomenutih u ovome radu, moglo bi se pristupiti na sličan

način – ne samo kao odrazu moći i ideološke pozadine političkih elita nego i kao istraživačkom materijalu za analizu društvenih prilika, uvijek mnogoslojnih i heterogenih, uvijek s različitim stavovima i samoodređenjima. Dakle, bez obzira na već znatan broj radova o toj temi, ulično nazivlje i dalje ima veliki potencijal kao izvor za iščitavanje društvene povijesti.

LITERATURA

- ALDERMAN, Derek H. (2000). »A street fit for a King: Naming places and commemoration in the American South«, *Professional Geographer*, god. 52, br. 4, str. 672–684.
- ALDERMAN, Derek H. (2003). »Street Names and the Scaling of Memory: The Politics of Commemorating Martin Luther King, Jr. within the African-American Community«, *Area*, god. 35, br. 2, str. 163–173.
- »Ankica Tuđman: Razočarana sam!« (2006). *Večernji list*, 13. 12. 2006, <http://www.vecernji.hr/newsroom/news/croatia/697424/index.do>.
- AZARYAHU, Maoz (1999). »Politički simboli u svakidašnjici: polisistemi pristup istraživanju«, *Etnološka tribina*, god. 29, br. 22, str. 255–267.
- AZARYAHU, Maoz i KOOK, Rebecca (2002). »Mapping the nation: street names and Arab-Palestinian identity: three case studies«, *Nations and Nationalism*, god. 8, br. 2, str. 195–213.
- AZARYAHU, Maoz (1997). »German reunification and the politics of street names: the case of East Berlin«, *Political Geography*, god. 16, br. 6, str. 479–493.
- BANDIĆ, Milan (2006). »Trg ćemo prilagoditi Tuđmanu, a ne Tuđmana trgu!«, *Javno – multimedijalni novinarski portal*, <http://www.javno.com/hr/zagreb/clanak.php?id=13826> (26. 12. 2006).
- BAR-GAL, Yoram (1989). »Cultural-Geographical Aspects of Street Names in the Towns of Israel«, *Names*, god. 37, br. 4, str. 329–344.
- BILLIG, Michael (1995). *Banal Nationalism*. London: Sage Publications.
- COSGROVE, Denis (1984). *Social Formation and Symbolic Landscape*. London: Croom Helm.
- CRANG, Mike (1998). *Cultural Geography*. London: Routledge.
- CRLJENKO, Ivana (2006). *Regionalni identitet u urbanom pejzažu Sjevernog hrvatskog primorja: prostorna i značenjska analiza gradske toponimije* (magistarski rad). Zagreb: Geografski odsjek PMF-a Sveučilišta u Zagrebu.
- DE BRES, Karen (1990). »English Village Street Names«, *The Geographical Review*, god. 80, br. 1, str. 56–67.
- Dodatak knjizi Ulice, ceste, trgovi i šetališta u Slob. i Kr. glavnom Gradu Zagrebu godine 1929.* Zagreb: Općina Slob. i Kr. glavnog Grada Zagreba.
- DUNCAN, James (1990). *The City as Text: The Politics of Landscape Representation in the Kandy Kingdom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DUNCAN, James i DUNCAN, Nancy (1988). »(Re)reading the landscape«, *Environment and Planning D: Society and Space*, god. 6, br. 2, str. 117–126.

- Otvoreno (2006). Zagreb: Hrvatska radiotelevizija, 05. 06. 2006.
- GONZALEZ, Faraco i MURPHY, Michael, Dean (1997). »Street Names and Political Regimes in an Andalusian Town«, *Ethnology*, god. 36, br. 2, str. 123–148.
- GRAHAM, Brian, ASHWORTH, Greg i TUNBRIDGE, John (2000). *A Geography of Heritage: Power, Culture and Economy*. London: Arnold.
- GREGL, Zoran, RUŽIĆ, Ivan, ŠVAB, Mladen i TEŽAK, Dubravka (1994). *Zagrebačke ulice*. Zagreb: Naklada Zadro.
- HINA (2007). »HDZ peticijom želi do Tuđmanova spomenika«, *Jutarnji list*, 03. 02. 2007, http://www.jutarnji.hr/clanak/art-2007,2,3,peticija_spomenik,61022.jl.
- Hrvatski opći leksikon* (1996). Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- JAJČINOVIĆ, M. (2006). »Milan Bandić – zagrebački kralj Mida«, *Večernji list*, <http://www.vecernji.hr/newsroom/news/croatia/698454/index.do> (14. 12. 2006).
- JELIĆ, Tomislav i KLEMENČIĆ, Mladen (1990). »Doviđenja na vlaškom drumu: mala povijest promjene naziva ulica i trgova grada Zagreba«, *Azur Journal*, br. 1, str. 24–25.
- JEŽIĆ, Slavko (1964). »Život i djelo Augusta Šeno«, u: Slavko Ježić (ur.). *Sabrana djela Augusta Šeno*, knj. 12. Zagreb: Znanje, str. 7–281.
- KEARNS, Robin, A. i BERG, Lawrence D. (2002). »Proclaiming Place: Towards a Geography of Place Name Pronunciation«, *Social & Cultural Geography*, god. 3, br. 3, str. 283–302.
- KNEŽEVIĆ, Snješka (2006). »Donji grad«, u: Josip Bilić i Hrvoje Ivanković (ur.). *Zagrebački leksikon*, sv. 1. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, str. 167–175.
- KODRNJA, Jasenka (2006). »Rodna/spolna hijerarhija javnog prostora ili žene u nazivima ulica i trgova RH«, u: Jasenka Kodrnja (ur.). *Rodno/spolno obilježavanje prostora i vremena u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, str. 81–106.
- LETICA, Slaven (2007). *Let iznad kukavičjeg gnijezda*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- LEWIS, Peirce F. (1982). »Axioms for Reading the Landscape«, u: Donald Meinig (ur.). *The Interpretation of Ordinary Landscapes: Geographical Essays*. New York: Oxford University Press, str. 11–32.
- LIGHT, Duncan, NICOLAE, Ion i SUDITU, Bogdan (2002). »Toponymy and the communist city: Street names in Bucharest, 1948–1965«, *GeoJournal*, god. 56, br. 2, str. 135–144.
- LOTMAN, Mihail (2000). *Semiosfera*. Sankt-Peterburg: Iskustvo-SPB.
- MAC AODHA, Brendan S. (1989). »The history and nature of Irish street names«, *Names*, god. 37, br. 4, str. 345–365.
- MARINOVIĆ-UZELAC, Ante (1986). *Naselja, gradovi, prostori*. Zagreb: Tehnička knjiga.
- MARJANOVIĆ, Bojan (2007). »Promjena vlasti, promjena ulica«, *Diskrepancija*, god. 8, br. 12, str. 105–127.
- MINDOLJEVIĆ, L., Plišić, A. i Blašković, B. (2006). »HDZ: Tuđman dobio najobičniju ledinu«, *Jutarnji list*, 13. 12. 2006, http://www.jutarnji.hr/clanak/art-2006,12,13,tudjman_trg,54473.jl.
- MITCHELL, Don (2000). *Cultural Geography: A Critical Introduction*. Oxford: Blackwell.
- MITCHELL, Don (2008). »Krajolik«, u: David Atkinson i dr. (ur.). *Kulturna geografija: kritički rječnik ključnih pojmova*. Zagreb: Disput, str. 81–90.
- MITCHELL, W. J. T. (2002). »Holy Landscape: Israel, Palestine, and the American Wilderness«, u: W. J. T. Mitchell (ur.). *Landscape and Power*. Chicago – London: The University of Chicago Press, str. 261–290.

- MYERS, Garth A. (1995). »Naming and placing the other: Power and the urban landscape in Zanzibar«, *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, god. 87, br. 3, str. 237–246.
- Narodni heroji Jugoslavije* (1982). Beograd: Partizanska knjiga.
- NEZIROVIĆ, V. i MEHKEK, G. (2006). »Tuđmanu trg izvan strogog centra?«, *Jutarnji list*, 11. 12. 2006, http://www.jutarnji.hr/vijesti/clanak/art-2006,12,11,tudmanov_trg,54191.jl.
- PINCHEVSKI, Amit i TORGOVNIK, Efraim (2002). »Signifying passages: the signs of change in Israeli street names«, *Media, Culture & Society*, god. 24, br. 3, str. 365–388.
- RIHTMAN-AUGUŠTIN, Dunja (2000). *Ulice moga grada*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- ROBINSON, Guy M. i POBRIĆ, Alma (2006). »Nationalism and Identity in Post-Dayton Accords: Bosnia-Hercegovina«, *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, god. 97, br. 3, str. 237–252.
- Službeni glasnik Grada Zagreba*, <http://www.zagreb.hr/slglasnik.nsf> (24. 04. 2007).
- »Trg dr. Franje Tuđmana« (2007), *Portal Hrvatskoga kulturnog vijeća*, 21. 01. 2007, http://hakave.org/index.php?option=com_content&task=view&id=345&Itemid=154.
- »Trg Franje Tuđmana na mjestu bivših Rudolfovih vojarni« (2006), *Nacional*, 14. 12. 2006, <http://www.nacional.hr/articles/view/29862/>.
- Ulice, ceste, trgovi i šetališta u Slob. i Kr. glavnom Gradu Zagrebu godine 1929*. Zagreb: Općina Slob. i Kr. glavnog Grada Zagreba.
- Ured za katastar i geodetske poslove Grada Zagreba (2007).
- YEOH, Brenda S. A. (1992). »Street names in colonial Singapore«, *Geographical Review*, god. 82, br. 3, str. 313–322.
- YEOH, Brenda S. A. (1996). »Street-naming and nation-building: toponymic inscriptions of nationhood in Singapore«, *Area*, god. 28, br. 3, str. 298–307.
- Zagreb.hr: službene stranice Grada Zagreba*, <http://www.zagreb.hr/default.aspx?id=185> (20. 12. 2008).
- ZELINSKY, Wilbur (1986). »The changing face of nationalism in the American landscape«, *The Canadian Geographer*, god. 30, br. 2, str. 171–175.

KARTOGRAFSKA GRAĐA

- Digitalizirana zagrebačka baština: nacrt grada Zagreba (M 1: 11 520)*. Elektroničko izdanje izvornika objavljenog 1878.
- Nacrt Slob. i Kr. glavnog Grada Zagreba: Sjeverni i južni dio (M 1: 15 000)*. 1944.
- »Nacrt grada Zagreba i novo pripojeni teritorij«, u: *Kartmanov sveobći popis stanova sa podpunim adresarom oblasti, ureda, obrtnika i trgovaca Kr. i Slob. glavnog Grada Zagreba*. Zagreb: Tisak i naklada knjižare Lava Hartmana, 1902.
- Plan grada: Zagreb sa svim općinama* (ur. Kipčić). Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1990.
- Vodič po Zagrebu*. Zagreb: Izdanje trgovine cipela Frković i drug Macan, 1930.
- Zagreb: plan grada sa novim popisom ulica*. Zagreb: Gradski geodetski ured, 1947.
- Zagreb: popis ulica, nacrt grada, najvažnije adrese ureda i institucija, saobraćaj*. 1938.

PRILOG:**Ulice i trgovi četvrti Donji grad na planovima Zagreba iz 1878., 1902., 1930., 1938., 1944., 1947., 1990. i 2008. godine**

	1878. GOD.	1902. GOD.	1930. GOD.	1938. GOD.	1944. GOD.	1947. GOD.	1990. GOD.	2008. GOD.
1	SUDNIČKA	SUDNIČKA	AMRUŠEVA	AMRUŠEVA	AMRUŠEVA	AMRUŠEVA	AMRUŠEVA	AMRUŠEVA
2	/	/	BANJAVČIĆEVA	BANJAVČIĆEVA	BANJAVČIĆEVA	BANJAVČIĆEVA	BANJAVČIĆEVA	BANJAVČIĆEVA
3	/	/	BARČIĆEVA	BARČIĆEVA	BARČIĆEVA	BARČIĆEVA	BARČIĆEVA	BARČIĆEVA
4	/	/	TRENKOVA	TRENKOVA	TRENKOVA	TRENKOVA	8. MAJA 1945.	BARUNA TRENKA
5	KLAONIČKA	KLAONIČKA	KLAONIČKA/ LORKOVIĆEVA (JUŽNI DIO)	KLAONIČKA/ LORKOVIĆEVA (JUŽNI DIO)	BAJEROVA/ LORKOVIĆEVA (JUŽNI DIO)	JOSIPA KRAŠA	KRAŠOVA	BAJERA, A.
6	BERISLAVIĆEVA	BERISLAVIĆEVA	BERISLAVIĆEVA	BERISLAVIĆEVA	BERISLAVIĆEVA	BERISLAVIĆEVA	BERISLAVIĆEVA	BERISLAVIĆEVA
7	/	/	/	BIANKINJEVA	BIANKINJEVA	BIANKINJEVA	BIANKINJEVA	BIANKINJEVA
8	/	/	/	BOGIŠIĆEVA	BOGIŠIĆEVA	BOGIŠIĆEVA	BOGIŠIĆEVA	BOGIŠIĆEVA
9	/	BOGOVIĆEVA	BOGOVIĆEVA	BOGOVIĆEVA	BOGOVIĆEVA	BOGOVIĆEVA	BOGOVIĆEVA	BOGOVIĆEVA
10	/	BOŠKOVIĆEVA	BOŠKOVIĆEVA	BOŠKOVIĆEVA	BOŠKOVIĆEVA	BOŠKOVIĆEVA	BOŠKOVIĆEVA	BOŠKOVIĆEVA
11	/	/	BREŠČENSKOGA	BREŠČENSKOGA	BREŠČENSKOGA	BREŠČENSKOGA	BREŠČENSKOGA	BREŠČENSKOGA
12	/	/	/	BULIĆEVA	BULIĆEVA	BULIĆEVA	BULIĆEVA	BULIĆEVA
13	/	CESTA 6	CRNATKOVA	CRNATKOVA	CRNATKOVA	CRNATKOVA	CRNATKOVA	CRNATKOVA
14	/	/	DEREČINOVA	DEREČINOVA	DEREČINOVA	DEREČINOVA	CRVENOG KRIŽA/ SIROLINA (JUŽNI DIO)	CRVENOG KRIŽA
15	DALMATINSKA	DALMATINSKA	DALMATINSKA	DALMATINSKA	TRUMBICEVA	DALMATINSKA	DALMATINSKA	DALMATINSKA
16	/	/	DEREČINOVA	DEREČINOVA	DEREČINOVA	DEREČINOVA	DEREČINOVA	DEREČINOVA (kbr. 1-27 i 4-26)
17	/	/	DOMAGOJEVA	DOMAGOJEVA	DOMAGOJEVA	DOMAGOJEVA	DOMAGOJEVA	DOMAGOJEVA

	1878. GOD.	1902. GOD.	1930. GOD.	1938. GOD.	1944. GOD.	1947. GOD.	1980. GOD.	2008. GOD.
18	DRAŠKOVIĆEVA (SAMO SJUDIO)	VRHOVČEVA (JUŽNI DIO)/ DRAŠKOVIĆEVA	VRHOVČEVA (JUŽNI DIO)/ DRAŠKOVIĆEVA	VRHOVČEVA (JUŽNI DIO)/ DRAŠKOVIĆEVA	VRHOVČEVA (JUŽNI DIO)/ DRAŠKOVIĆEVA	DRAŠKOVIĆEVA	DRAŠKOVIĆEVA	DRAŠKOVIĆEVA
19	/	/	DUKLJANINOVA	DUKLJANINOVA	DUKLJANINOVA	DUKLJANINOVA	DUKLJANINOVA	DUKLJANINOVA
20	GIJORGJIĆEVA	GIJORGJIĆEVA	ĐORĐIĆEVA	GIJORGJIĆEVA	GIJORGJIĆEVA	ĐORĐIĆEVA	ĐORĐIĆEVA	ĐORĐIĆEVA
21	/	/	ERDEDIJEVA	ERDEDIJEVA	ERDOEDYJA, PETRA I TOME	ERDEDIJEVA	KULUŠIĆEVA	ERDOEDYJA, PETRA I TOME
22	/	/	FABKOVIĆEVA	FABKOVIĆEVA	FABKOVIĆEVA	FABKOVIĆEVA	FABKOVIĆEVA	FABKOVIĆEVA
23	/	RAJNEROVA	VUKOTINOVIĆEVA	VUKOTINOVIĆEVA	VUKOTINOVIĆEVA	VUKOTINOVIĆEVA	8. MAJA 1945.	FARKAŠA- VUKOTINOVIĆA
24	/	/	/	/	/	/	FISEROVA	FISEROVA
25	FRANKOPANSKA	FRANKOPANSKA	FRANKOPANSKA	FRANKOPANSKA	FRANKOPANSKA	FRANKOPANSKA	FRANKOPANSKA	FRANKOPANSKA
26	GAJEVA	GAJEVA	GAJEVA	GAJEVA	GAJEVA	GAJEVA	GAJEVA	GAJEVA
27	/	/	/	/	DEREŃINOVA II	/	MARKOVIĆEVA	GRABOVCA, FILIPA
28	/	/	GRGUROVA	GRGUROVA	GRGUROVA	GRGUROVA	GRGUROVA	GRGUROVA
29	GUNDULIĆEVA	GUNDULIĆEVA	GUNDULIĆEVA	GUNDULIĆEVA	GUNDULIĆEVA	GUNDULIĆEVA	GUNDULIĆEVA	GUNDULIĆEVA
30	/	HATZOVA	HATZOVA	HATZOVA	HATZA PAVLA	HATZOVA	8. MAJA 1945.	HATZA PAVLA
31	/	HAULIKOVA	HAULIKOVA	HAULIKOVA	HAULIKOVA	HAULIKOVA	HAULIKOVA	HAULIKOVA
32	KUKOVIĆEVA	KUKOVIĆEVA	KRALJICE MARIJE	KRALJICE MARIJE	MUSSOLINIJEVA	BRAĆE KAVURIĆA	BRAĆE KAVURIĆA	HEBRANG, ANDRIJE
33	/	/	HEINZELOVA	HEINZELOVA / SAJMIŠNA	HEINZELOVA	HEINZELOVA	HEINZELOVA	HEINZELOVA (kbr. 2- 54)
34	/	/	HOCHMANOVA	HOCHMANOVA	HOCHMANOVA	HOCHMANOVA	HOCHMANOVA	HOCHMANOVA
35	/	/	HRVOJEVA	HRVOJEVA	HRVOJEVA	HRVOJEVA	HRVOJEVA	HRVOJEVA
36	/	/	/	/	/	/	IBLEROV TRG	IBLEROV TRG
37	ILICA	ILICA	ILICA	ILICA	ILICA	ILICA	ILICA	ILICA (kbr. 1-121)
38	ŽELJEZNIČKA	ŽELJEZNIČKA	ŽELJEZNIČKA	JAGIĆEVA	JAGIĆEVA	JAGIĆEVA	JAGIĆEVA	JAGIĆEVA (neparni kbr.)

1878. GOD.	1902. GOD.	1930. GOD.	1938. GOD.	1944. GOD.	1947. GOD.	1990. GOD.	2008. GOD.
/	KLESARSKA	JUKIĆEVA	JUKIĆEVA	JUKIĆEVA	JUKIĆEVA	JUKIĆEVA	JUKIĆEVA
JURIŠIĆEVA	JURIŠIĆEVA	JURIŠIĆEVA	JURIŠIĆEVA	JURIŠIĆEVA	JURIŠIĆEVA	JURIŠIĆEVA	JURIŠIĆEVA
KAČIĆEVA	KAČIĆEVA	KAČIĆEVA	KAČIĆEVA	KAČIĆEVA	KAČIĆEVA	KAČIĆEVA	KAČIĆEVA
/	/	/	/	/	/	ENGELOVA	KAŠIĆA, BARTULA
KATANČIĆEVA	KATANČIĆEVA	KATANČIĆEVA	KATANČIĆEVA	KATANČIĆEVA	KATANČIĆEVA	KATANČIĆEVA	KATANČIĆEVA
/	/	KLAIĆEVA	KLAIĆEVA	KLAIĆEVA	KLAIĆEVA	KLAIĆEVA	KLAIĆEVA
/	/	SOLOVJELJEVA	SOLOVJELJEVA	SOLOVJELJEVA	SOLOVJELJEVA	SOLOVJELJEVA	KNEZA BORNE
/	BAROŠEVA	STARČEVIĆEV TRG/BRANIMIROVA (PREMA ISTOKU)	BRANIMIROVA	STARČEVIĆEV TRG/BRANIMIROVA (PREMA ISTOKU)	STARČEVIĆEV TRG/BRANIMIROVA (PREMA ISTOKU)	KNEZA BRANIMIRA	KNEZA BRANIMIRA (kbr. 1-71 i kbr. 2-6)
/	/	IVKANČEVA/ ZAVRATNICA (ISTOČNI DIO)	IVKANČEVA	IVKANČEVA	IVKANČEVA	IVKANČEVA	KNEZA LJUDEVITA POSAV.
/	/	RADIŠINA	RADIŠINA	RADIŠINA	ADŽIJINA	ADŽIJINA	KNEZA MISLAVA
/	/	KARADŽIĆ	KARADŽIĆ	ČAUŠEVIĆEVA	KARADŽIĆ	KARADŽIĆ	KNEZA MUTIMIRA
/	/	BEOGRADSKA	BEOGRADSKA	GRADSEVIĆ/ NEZNANE JUNAKINJE (JUŽNI DIO)	BEOGRADSKA	KOVAČIĆEVA	KNEZA VIŠESLAVA
/	/	/	/	PRIMORSKA II	PRIMORSKA II	KORDUNSKA	KORDUNSKA
DOMOBRA NSKA	MARULIĆEVA	KUKOVIĆEVA	KUKOVIĆEVA	KUKOVIĆEVA	KUKOVIĆEVA	KOVAČIĆA, ANTE	KOVAČIĆA, ANTE
KRAJIŠKA	KRAJIŠKA	KRAJIŠKA	KRAJIŠKA	KRAJIŠKA	KRAJIŠKA	KRAJIŠKA	KRAJIŠKA
/	BOŠKOVIĆEVA	BOŠKOVIĆEVA	BOŠKOVIĆEVA	BOŠKOVIĆEVA	BOŠKOVIĆEVA	BOŠKOVIĆEVA	KRALJA DRZISLAVA
/	/	ZVONIMIROVA	KRALJA ZVONIMIRA	KRALJA ZVONIMIRA	CRVENE ARMIJE	SOCIJALISTIČKE REVOLUCIJE	KRALJA ZVONIMIRA
/	/	KRALJICE JELENE	KRALJICE JELENE	KRALJICE JELENE	KRALJICE JELENE	KRALJICE JELENE	KRALJICE JELENE
/	/	KRIŽANIĆEVA	KRIŽANIĆEVA	KRIŽANIĆEVA	KRIŽANIĆEVA	KRIŽANIĆEVA	KRIŽANIĆEVA
VOJNIČKA	VOJNIČKA	KRŠNJAVOGA SOKOLSKA	KRŠNJAVOGA SOKOLSKA	KRŠNJAVOGA/ SOKOLSKA	KRŠNJAVOGA/ SOKOLSKA	KRŠNJAVOGA SOKOLSKA	KRŠNJAVOGA

1878. GOD.	1902. GOD.	1930. GOD.	1938. GOD.	1944. GOD.	1947. GOD.	1980. GOD.	2008. GOD.
59	/	KRUŽIČEVA	KRUŽIČEVA	KRUŽIČEVA	KRUŽIČEVA	KRUŽIČEVA	KRUŽIČEVA
60	/	ULICA 41	KUMIČIČEVA	KUMIČIČEVA	KUMIČIČEVA	KUMIČIČEVA	KUMIČIČEVA
61	/	/	KVATERNIKOV TRG	KVATERNIKOV TRG	KVATERNIKOV TRG	KVATERNIKOV TRG	KVATERNIKOV TRG (kbr. 10-12)
62	/	LAGINJINA	LAGINJINA	LAGINJINA/ BAČVARSKA	LAGINJINA/ BAČVARSKA	LAGINJINA	LAGINJINA
63	/	/	LEPUŠIČEVA	LEPUŠIČEVA	LEPUŠIČEVA	LEPUŠIČEVA	LEPUŠIČEVA
64	/	/	LOPAŠIČEVA	LOPAŠIČEVA	LOPAŠIČEVA	LOPAŠIČEVA	LOPAŠIČEVA
65	/	/	MAKANČEVA	MAKANČEVA	MAKANČEVA	MAKANČEVA	MAKANČEVA
66	PRERADOVIČEVA (DIO)	/	MARGARETSKA	/	MARGARETSKA	MARGARETSKA	MARGARETSKA
67	/	/	/	MARIČEV PROLAZ	MARIČEV PROLAZ	MARIČEV PROLAZ	MARIČEV PROLAZ
68	/	/	MARTIČEVA	MARTIČEVA	MARTIČEVA	MARTIČEVA	MARTIČEVA
69	/	VUKOTINOVIČEVA	MARULIČEV TRG	MARULIČEV TRG	MARULIČEV TRG	MARULIČEV TRG	MARULIČEV TRG
70	MAROVSKA	MAROVSKA	MASARYKOVA	SUFLAYEVA	MASARYKOVA	MASARYKOVA	MASARYKOVA
71	/	MATIČINA	MATIČINA	MATIČINA	MATIČINA	MATIČINA	MATIČINA
72	/	/	MAŽURANIČEV TRG	MAŽURANIČEV TRG	MAŽURANIČEV TRG	MAŽURANIČEV TRG	MAŽURANIČEV TRG
73	MEDULIČEVA (SAMO SJUDIO)	MEDULIČEVA	MEDULIČEVA	MEDULIČEVA	MEDULIČEVA	MEDULIČEVA	MEDULIČEVA
74	/	MIHANOVIČEVA	MIHANOVIČEVA	MIHANOVIČEVA	MIHANOVIČEVA	MIHANOVIČEVA	MIHANOVIČEVA
75	/	/	/	/	/	PR. S. BAKOVIĆ	MIŠKECOV PROLAZ
76	/	/	MRAZOVIČEVA	MRAZOVIČEVA	MRAZOVIČEVA	MRAZOVIČEVA	MRAZOVIČEVA
77	/	/	NEZNANE JUNAKINJE	NEZNANE JUNAKINJE	NEZNANE JUNAKINJE	SUBIČEVA/ NEZNANE JUNAKINJE	NEZNANE JUNAKINJE
78	/	/	NODILOVA	NODILOVA	NODILOVA	NODILOVA	NODILOVA
79	/	/	/	/	/	/	OBRTNIČKI PROLAZ

	1878. GOD.	1902. GOD.	1930. GOD.	1938. GOD.	1944. GOD.	1947. GOD.	1990. GOD.	2008. GOD.
80	PALMOTIČEVA	PALMOTIČEVA	PALMOTIČEVA	PALMOTIČEVA	PALMOTIČEVA	PALMOTIČEVA	PALMOTIČEVA	PALMOTIČEVA
81	/	/	/	/	/	/	/	PARK B. KAŠIĆA
82	/	/	PATAČIČKINA	PATAČIČKINA	PATAČIČKINA	PATAČIČKINA	PATAČIČKINA	PATAČIČKINA
83	/	/	PERKOVČEVA	PERKOVČEVA	PERKOVČEVA	PERKOVČEVA	PERKOVČEVA	PERKOVČEVA
84	/	/	JELAČIČEVA	JELAČIČEVA	JELAČIČEVA	MARINKOVIČEVA	MARINKOVIČEVA	PETRIĆA, FRANA
85	PETRINJSKA	PETRINJSKA	PETRINJSKA	PETRINJSKA	PETRINJSKA	PETRINJSKA	PETRINJSKA	PETRINJSKA
86	/	/	PIEROTTIJEVA	PIEROTTIJEVA	PIEROTTIJEVA	PIEROTTIJEVA	PIEROTTIJEVA	PIEROTTIJEVA
87	/	/	PLEMIČEVA	PLEMIČEVA	PLEMIČEVA	PLEMIČEVA	PLEMIČEVA	PLEMIČEVA
88	M. VALERSKA	M. VALERIJE	PRAŠKA	PRAŠKA	JAVOROVA	PRAŠKA	PRAŠKA	PRAŠKA
89	MARGARETSKA)	MARGARETSKA	PREOBRAŽENSKA	/	PREOBRAŽENSKA	PREOBRAŽENSKA	PREOBRAŽENSKA	PREOBRAŽENSKA
90	PRERADOVIČEVA	PRERADOVIČEVA	PRERADOVIČEVA	PRERADOVIČEVA	PRERADOVIČEVA	PRERADOVIČEVA	PRERADOVIČEVA	PRERADOVIČEVA
91	PRILAZ	PRILAZ	DEŽELIČEVA	DEŽELIČEVA	DEŽELIČEVA	PRILAZ JUGOSLAVENSKE ARMIJE	PRILAZ JUGOSLAVENSKE NARODNE ARMIJE	PRILAZ GJ. DEŽELIČA
92	PRIMORSKA	PRIMORSKA	PRIMORSKA	PRIMORSKA	PRIMORSKA	PRIMORSKA	PRIMORSKA	PRIMORSKA
93	/	/	RAČKOVA	RAČKOVA	RAČKOVA	RAČKOVA	RAČKOVA	RAČKOVA
94	/	/	RATKAJEV PROLAZ	RATKAJ	RATKAJEV PROLAZ	RATKAJEV PROLAZ	RATKAJEV PROLAZ	RATKAJEV PROLAZ
95	KOLODVORSKA	ULICA 26	LJUBLJANSKA	LJUBLJANSKA	PAVIČIČEVA	LJUBLJANSKA	BRACE OREŠKI	REPUBLIKE AUSTRIJE
96	/	TRG KHUENA HEDERVARYA	WILSONOV TRG	WILSONOV TRG	TRG II	ROOSEVELTOV TRG	ROOSEVELTOV TRG	ROOSEVELTOV TRG
97	/	VUKOTINOVIČEVA	RUNJANINOVA	RUNJANINOVA	RUNJANINOVA	RUNJANINOVA	RUNJANINOVA	RUNJANINOVA
98	SAVSKA	SAVSKA	SAVSKA C.	SAVSKA C.	SAVSKA C.	SAVSKA C.	SAVSKA C.	SAVSKA C. (kbr. 1-31 i 2-10)
99	/	/	SMIČIKLASOVA	SMIČIKLASOVA	SMIČIKLASOVA	SMIČIKLASOVA	SMIČIKLASOVA	SMIČIKLASOVA
100	/	/	STANČIČEVA	STANČIČEVA	KVATERNIKOVA	STANČIČEVA	STANČIČEVA	STANČIČEVA

	1878. GOD.	1902. GOD.	1930. GOD.	1938. GOD.	1944. GOD.	1947. GOD.	1990. GOD.	2008. GOD.
101	/	/	STARČEVIĆEV TRG	STARČEVIĆEV TRG	STARČEVIĆEV TRG	STARČEVIĆEV TRG	STARČEVIĆEV TRG	STARČEVIĆEV TRG
102	/	AKADEMSKI TRG	STROSSMAYEROV TRG	STROSSMAYEROV TRG	STROSSMAYEROV TRG	STROSSMAYEROV TRG	STROSSMAYEROV TRG	STROSSMAYEROV TRG
103	/	TRG G	SVAČIĆEV TRG	SVAČIĆEV TRG	SVAČIĆEV TRG	SVAČIĆEV TRG	SVAČIĆEV TRG	SVAČIĆEV TRG
104	/	ŠENOINA	ŠENOINA	ŠENOINA	ŠENOINA	ŠENOINA	ŠENOINA	ŠENOINA
105	/	/	ŠIROLINA	ŠIROLINA	ŠIROLINA	ŠIROLINA	NEZNANE JUNAKINJE/ŠIROLINA	ŠIROLINA
106	/	/	ŠUBIĆEVA	ŠUBIĆEVA	ŠUBIĆEVA	ŠUBIĆEVA	ŠUBIĆEVA	ŠUBIĆEVA
107	/	/	ŠVEAROVA	ŠVEAROVA	ŠVEAROVA	ŠVEAROVA	ŠVEAROVA	ŠVEAROVA
108	NIKOLIĆEVA	NIKOLIĆEVA	NIKOLIĆEVA	NIKOLIĆEVA	NIKOLIĆEVA	NIKOLIĆEVA	TESLINA	TESLINA
109	/	/	TOMAŠIĆEVA	TOMAŠIĆEVA	TOMAŠIĆEVA	TOMAŠIĆEVA	TOMAŠIĆEVA	TOMAŠIĆEVA
110	/	TRG FRANJE JOSIPA	TRG KRALJA TOMISLAVA	TOMISLAVOV TRG	TRG KRALJA TOMISLAVA	TOMISLAVOV TRG	TOMISLAVOV TRG	TOMISLAVOV TRG
111	JELAČIĆEV TRG	JELAČIĆEV TRG	JELAČIĆEV TRG	JELAČIĆEV TRG	JELAČIĆEV TRG	TRG REPUBLIKE	TRG REPUBLIKE	TRG BANA JELAČIĆA (kbr. 12-14 i kbr. 13-15)
112	/	/	TRG BURZE	WASHINGTONOV TRG	TRG MUNCHENSKIH ŽRTAVA	TRG JOŽE VLAHOVIĆA	TRG JOŽE VLAHOVIĆA	TRG HRV. VELIKANA
113	/	/	TRG KRALJA KREŠIMIRA	KREŠIMIROV TRG	KREŠIMIROV TRG	TRG GENERALISM. STALJINA	LENUJNOV TRG	TRG KRALJA KREŠIMIRA 4
114	SAJMIŠTE	SVEUČILIŠNI TRG	TRG KR. ALEKSANDRA	TRG KR. ALEKSANDRA	TRG I	TRG MARŠALA TITA	TRG MARŠALA TITA	TRG MARŠALA TITA
115	ZRINJSKI TRG	ZRINJSKI TRG	ZRINJSKI TRG	ZRINJSKI TRG	ZRINJSKI TRG	ZRINJSKI TRG	TRG NIKOLE ZRINSKOG	TRG NIKOLE ZRINSKOG
116	/	PRERADOVIĆEV TRG	/	BARTHOLOV TRG	TRG III	TRG BRATSTVA I JEDINSTVA	TRG BRATSTVA I JEDINSTVA	TRG P. PRERADOVIĆA
117	/	/	PUTNIKOV TRG.	PUTNIKOV TRG.	DUJČEV TRG	TRG PETRA DRAPŠINA	TRG PETRA DRAPŠINA	TRG VLADKA MACEKA
118	/	SAJMIŠTE	TRG KRALJA PETRA	TRG KRALJA PETRA	TRG KULINA BANA	TRG ŽRTAVA FAŠIZMA	TRG ŽRTAVA FAŠIZMA	TRG ŽRTAVA FAŠIZMA
119	/	/	TRPIMIROVA	TRPIMIROVA	TRPIMIROVA	TRPIMIROVA	TRPIMIROVA	TRPIMIROVA

	1878. GOD.	1902. GOD.	1930. GOD.	1938. GOD.	1944. GOD.	1947. GOD.	1980. GOD.	2008. GOD.
120	/	/	TUŠKANOVA	TUŠKANOVA	TUŠKANOVA	TUŠKANOVA	TUŠKANOVA	TUŠKANOVA (kbr.3-43 i 22-38)
121	/	/	TVRTKOVA	TVRTKOVA	TVRTKOVA	TVRTKOVA	TVRTKOVA	TVRTKOVA
122	SAMOSTANSKA	SAMOSTANSKA	VARŠAVSKA	VARŠAVSKA	VARŠAVSKA	VARŠAVSKA	VARŠAVSKA	VARŠAVSKA
123	VLAŠKA	VLAŠKA	VLAŠKA	VLAŠKA	VLAŠKA	VLAŠKA	VLAŠKA	VLAŠKA (kbr.44-126)
124	/	POLJSKI PUT	VODNIKOVA	VODNIKOVA	VODNIKOVA	VODNIKOVA	VODNIKOVA	VODNIKOVA
125	/	/	VOJNOVIČEVA	VOJNOVIČEVA	VOJNOVIČEVA	VOJNOVIČEVA	VOJNOVIČEVA	VOJNOVIČEVA
126	/	/	VRBANIČEVA	VRBANIČEVA	VRBANIČEVA	VRBANIČEVA	VRBANIČEVA	VRBANIČEVA
127	/	/	ZAVRTNICA	ZAVRTNICA	ZAVRTNICA	ZAVRTNICA	ZAVRTNICA	ZAVRTNICA
128	/	RAJNEROVA	ŽERJAVIČEVA	ŽERJAVIČEVA	ŽERJAVIČEVA	ŽERJAVIČEVA	8. MAJJA 1945.	ŽERJAVIČA, JURJA

Izvor: Digitalizirana zagrebačka baština: »Nacrt grada Zagreba i novo pripojeni teritorij«, 1902; Vodič po Zagrebu, 1930; Zagreb: popis ulica, nacrt grada, ..., 1938; Nacrt Slob. i Kr. glavnog Grada Zagreba, ..., 1944; Zagreb: plan grada sa novim popisom ulica, 1947; Plan grada, 1990; Zagreb.hr: službene stranice Grada Zagreba, <http://www.zagreb.hr/>

Jelena STANIĆ, Laura ŠAKAJA, Lana SLAVUJ

Renaming Zagreb Streets and Squares

SUMMARY

The paper deals with changes in street names in the city of Zagreb. Taking the Lower Town (*Donji grad*) city area as an example, the first part of the paper analyses diachronic street name changes commencing from the systematic naming of streets in 1878. Analysis of official changes in street names throughout Zagreb's history resulted in categorisation of five periods of ideologically motivated naming/name-changing: 1. the Croatia modernisation period, when the first official naming was put into effect, with a marked tendency towards politicisation and nationalisation of the urban landscape; 2. the period of the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenians/Yugoslavia, when symbols of the new monarchy, the idea of the fellowship of the Southern Slavs, Slavenophilism and the pro-Slavic geopolitical orientation were incorporated into the street names, and when the national idea was highly evident and remained so in that process; 3. the period of the *NDH*, the Independent State of Croatia, with decanonisation of the tokens of the Yugoslavian monarchy and the Southern Slavic orientation, and reference to the Ustashi and the German Nazi and Italian Fascist movement; 4. the period of Socialism, embedding the ideals and heroes of the workers' movement and the War of National Liberation into the canonical system; and, 5. the period following the democratic changes in 1990, when almost all the signs of Socialism and the Communist/Antifascist struggle were erased, with the prominent presence of a process of installing new references to early national culture and historical tradition. The closing part of the paper deals with public discussions connected with the selection of a location for a square to bear the name of the first president of independent Croatia, Franjo Tuđman. Analysis of these public polemics shows two opposing discourses: the right-wing political option, which supports a central position for the square and considers the chosen area to be "inadequate and undefined", "an insufficiently dignified place", "a common field", and "an untended park", while the left-wing political option presents the chosen site for the square as "the second heart of the city", "the most beautiful", and "the largest and most representative square". The discussion about Franjo Tuđman Square is interpreted in the paper as a reflection of the symbolic force of space and location.

KEY WORDS: street names, Zagreb, Franjo Tuđman Square, post-Socialism

Jelena STANIĆ, Laura ŠAKAJA, Lana SLAVUJ

Le changement des noms des rues et des places zagréboises

RÉSUMÉ

L'article fait une étude sur le changement des noms des rues dans la ville de Zagreb. Dans la première partie, on analyse, prenant en exemple le quartier Ville basse (*Donji grad*), les changements diachroniques des noms de rues, à partir de la première dénomination systématique des rues en 1878. L'analyse des changements officiels des noms des rues à travers l'histoire zagréboise, eut pour résultat le constat qu'on pouvait identifier cinq périodes de changements, motivées idéologiquement: 1) la période de la modernisation de la Croatie où

fut réalisée la première dénomination officielle, avec une tendance prononcée de politisation et de nationalisme se reflétant sur le paysage urbain; 2) la période du Royaume des Serbes, Croates et Slovènes/de Yougoslavie (*SHS*) où les noms des rues intégraient les symboles de la nouvelle monarchie, les idées de l'unité des Slaves du Sud, celles des slavophiles et de l'orientation géopolitique proslave, mais l'idée de la nation domine dans la dénomination; 3) la période de l'Etat indépendant croate (*NDH*) où eut lieu la décanonisation des signes de la monarchie yougoslave et de l'orientation sud-slave avec une référence au mouvement oustachi, nazi allemand et fasciste italien; 4) la période socialiste qui intégrait les idéaux et les héros du mouvement ouvrier et de la Lutte de libération populaire, dans un système canonique; 5) la période qui suivit les changements démocratiques de 1990 quand presque tous les signes du socialisme et de la lutte communiste/antifasciste ont été effacés et le processus pour établir de nouvelles références à la ancienne culture nationale et à la tradition historique est plus qu'évidente. La fin de l'article transmet des discussions publiques liées au choix de la place qui porterait le nom du premier président de la Croatie indépendante et démocratique Franjo Tuđman. L'analyse de la polémique publique fait apparaître deux positions opposées : l'option politique de droite qui veut une place centrale et un emplacement choisi considère « inadéquat et indéfini », « un endroit insuffisamment digne », « une ordinaire banale friche », « un parc non arrangé », et l'option politique de gauche qui défend le choix de la place en disant que c'est « le second cœur de la ville », « le plus beau », « la place la plus grande et la plus représentative ». La discussion portant sur la Place Franjo Tuđman est interprétée comme le reflet de la force symbolique de l'espace et de l'emplacement.

MOTS CLÉS : noms des rues, Zagreb, Place Franjo Tuđman, post-socialisme